

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Bakalářská práce

2016

Olga Gonsiorová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Olga Gonsiorová

**Konstrukce identity dlouhodobě
zaměstnaných Romů v Litvínově**

Bakalářská práce

Praha 2016

Autor práce: **Olga Gonsiorová**

Vedoucí práce: **Mgr. Jitka Cirklová, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2016**

Bibliografický záznam

Gonsiorová, Olga. Konstrukce identity dlouhodobě zaměstnaných Romů v Litvínově. Praha, 2016. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Jitka Cirklová, Ph.D.

Abstrakt

Autorka se v práci zabývá konstrukcí identity dlouhodobě zaměstnaných Romů ve městě Litvínov. Vychází z předpokladu, podpořeného několika výzkumy, že ve městě Litvínov, které se nachází v severních Čechách, budou Romové poměrně silně stigmatizováni. Jedno z nejsilnějších stigmat mezi obyvateli severních Čech je přesvědčení, že Romové nepracují. Romové, kteří jsou dlouhodobě zaměstnaní, se tomuto předsudku alespoň částečně vymykají. Přesto je jejich etnický původ na první pohled viditelný a jsou proto do jisté míry stále zařazováni mezi stigmatizovanou etnickou menšinu.

Autorka se v teoretické části práce soustředí na to, aby čtenáře seznámila s teoretickými východisky zkoumání sociologického konceptu identity. V této části také čtenáři přibližuje romskou menšinu žijící v Česku. V praktické části se potom autorka soustředí zejména na svůj vlastní výzkum, v jehož rámci provedla šest hloubkových polostrukturovaných rozhovorů s dlouhodobě zaměstnanými Romy z Litvínova, na jejichž základě dochází k zodpovězení svých stanovených výzkumných otázek.

Abstract

In the thesis the author is focused on identity construction of long-term employed Roma in Litvínov city. She proceeds from an assumption, supported by several research, that Roma are vastly stigmatized in Litvínov city. One of the most widespread stigmas is probably persuasion of not working Roma. Long-term employed Roma are defying this prejudice to some extent. In spite of this, because of their visible ethnical appearance they are still put into stigmatized ethnic group.

In the theoretical part of the thesis, the author concentrates on introducing theoretical concepts of identity construction to the reader. She also familiarize the reader with Roma minority living in Czech Republic. In the practical part, she introduces her own research, based on six half-structured interviews with long-term employed Roma living in Litvínov. Based on collected data she comes to conclusion and answers her research questions.

Klíčová slova

Konstrukce identity, Romové, práce, stigma, město Litvínov

Keywords

Identity construction, Roma, work, stigma, Litvínov city

Rozsah práce: 95 307 znaků včetně mezer

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 13. 3. 2016

Olga Gonsiorová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Jitce Cirklové, Ph.D. za odborné vedení, podporu a pomoc v průběhu psaní práce. Děkuji také účastníkům výzkumu, kteří byli ochotni se ve svém volném čase na tomto výzkumu podílet. Velký dík patří i všem mým přátelům, kteří tu pro mě vždy jsou. A hlavně díky mámě, za všechno.

Konstrukce identity dlouhodobě zaměstnaných Romů v Litvínově

Anglický název: Identity Construction of the Long-Term Employed Roma

Vedoucí práce: Mgr. Jitka Cirklová, Ph.D.

E-mail: j itkacirklova@yahoo.com

Předběžná náplň práce

Jedním ze zásadních témat soudobé české společnosti je začlenění menšin - zejména romské - do většinové společnosti. Hlavním cílem integrační politiky je zajistit větší zaměstnanost členů romské komunity. V mé bakalářské práci bych se chtěla zaměřit na konstrukci identity dlouhodobě zaměstnaných Romů ve městě Litvínov, kde je mezi romskou komunitou nezaměstnanost velmi vysoká.

Agentura pro sociální začleňování dlouhodobě eviduje město Litvínov jako problémovou oblast a uvádí, že se zde nachází tři romské sociálně vyloučené lokality, a to sídliště Janov a dvě ubytovny, které slouží jako bydliště pro sociálně slabší rodiny - ubytovna UNO a ubytovna v ulici U Bílého Sloupu, přičemž největší a nejznámější sociálně vyloučenou oblastí Litvínova je zřejmě sídliště Janov. Jedním z klíčových pojmů mé bakalářské práce je tedy sociálně vyloučená oblast, kterou Agentura pro sociální začleňování definuje jako oblast, jejíž obyvatelé mají ztížený přístup k institucím a službám, jsou vyloučeni ze společenských sítí a nemají dostatek vertikálních kontaktů mimo sociálně vyloučenou lokalitu. Život na okraji společnosti nutí obyvatele přizpůsobit život podmínkám sociálního vyloučení, a může dojít k osvojení si hodnot, které jsou v rozporu s hodnotami většinové společnosti.

Projekt nazvaný "Mapa sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit v České republice", který byl vytvořen na popud Ministerstva práce a sociálních věcí, uvádí, že v Janovském sídlišti je přibližně 80% nezaměstnanost

romského obyvatelstva, u obou ubytoven je potom 100% nezaměstnanost romského obyvatelstva, přičemž naprostá většina nezaměstnaných Romů je závislá na sociálních dávkách. Dlouhodobě problematické soužití obyvatel Litvínova s romskou komunitou vede k poměrně silným proti-romským náladám ve společnosti. Jedním z nejčastějších důvodů, který je udáván jako příčina rasové nesnášenlivosti mezi většinovou společností a romským etnikem, je právě značné procento nezaměstnanosti uvnitř romské komunity.

Ve své bakalářské práci bych se tedy chtěla zaměřit na konstrukci identity dlouhodobě pracujících Romů, kteří se -díky svému zaměstnání- sice vymykají jednomu z největších stigmat uvalených na romskou komunitu, přesto však je jejich pozice ve společnosti ovlivněna i jejich etnickým původem, což může být ještě umocněno životem v Litvínově, kde, jak jsem již zmínila, je etnické spolužití krajně problematické a většinová společnost není Romům příliš nakloněna.

Předběžné otázky, na které bych svým výzkumem ráda odpověděla, jsou následující:

- 1) Jakým způsobem konstruuji dlouhodobě pracující Romové v problémové oblasti svojí identitu?
- 2) Vymezují se dlouhodobě pracující Romové oproti většinové společnosti? A pokud ano, jakým způsobem?
- 3) Vymezují se dlouhodobě pracující Romové oproti romské komunitě? A pokud ano, jakým způsobem?
- 4) S jakými problémy ze strany společnosti se dlouhodobě pracující Romové nejčastěji setkávají?

Seznam otázek je v tuto chvíli spíše orientační a bude v průběhu výzkumu pravděpodobně rozšířen.

Ve své bakalářské práci bych nejdříve chtěla vymezit výzkumný problém, výzkumné otázky a cíle výzkumu. Následně bych v teoretické části chtěla přiblížit město Litvínov, sociálně vyloučené oblasti v Litvínově a relevantní dokumenty a uskutečněné výkumy na téma bakalářské práce. Ve své bakalářské práci plánuji využít kvalitativní výzkum- nejdříve bych ráda provedla předběžnou studii, neboli analýzu relevantních dokumentů (například dokumentů Agentury pro sociální začleňování) a zjistila, v jakých kontextech se objevuje a jak se v těchto dokumentech konstruuje spojení dlouhodobě pracujících Rom jako cíl integrační politiky.

Následně chci provést hloubkové rozhovory s 8 respondenty. Respondenti budou vybráni na základě předem stanovených kritérií, jako jsou například příslušnost k romskému etniku, určitý počet let v zaměstnání, místo bydliště Litvínov - konkrétní kritéria budou vybrány na základě výše zmíněné předběžné studie dokumentů vztahujících se k dané problematice. Následnou analýzou hloubkových rozhovorů se pokusím odpovědět na výzkumné otázky a formulovat závěr.

Seznam literatury

Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách. 2009. *Příručka pro sociální integraci*. Praha: Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách. [online] Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/o-agenture/prirucka-pro-socialniintegraci>.

Bittnerová, D. 2006. *Etnické komunity v české společnosti*. Praha: Ermat.

Bílek, P. 2015. *Identity - konstrukce, subverze a absence*. Praha: Filozofická fakulta UK v Praze.

Cohn, W. 2009. *Cikáni*. Praha: SLON.

Ghosh, Y. 2008. *Escaping Gypsyism: work, power and identity in the marginalization of Roma*. [online] Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/24770>.

Jakoubek, M. 2008. *Cikáni a etnicita*. Brno: CDK.

Kjučukov, Ch. 2013. *Roma Identity and antigypsyism in Europe*. Praha: LINCOM.

Kreisslová, S. 2014. *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců*. Praha: Filozofická fakulta UK v Praze.

Kyuchov, H. 2013. *Roma Identity and Antigypsyism in Europe*. Mnichov: LINCOM.

Stewart, M. 2005. *Čas cikánů*. Praha: Barrister & Principal.

Švec, J. 2010. *Příručka pro sociální integraci*. Praha: Úřad vlády ČR.

Tajfel, H. 2010. *Social Identity and Intergroup Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

McCracken, G. D. 2008. *Transformation: Identity Construction in Contemporary Culture*. Indiana: Indiana University Press.

Obsah

1. TEORETICKÁ ČÁST.....	4
1.1 KONSTRUKCE IDENTITY.....	4
1.1.1 Konstrukce etnické identity.....	5
1.1.2 Stigma.....	6
1.2 SKUPINA MY A ONI.....	7
1.3 ROMSKÁ MENŠINA V ČESKU.....	9
1.4 SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ.....	10
1.5 KULTURA CHUDOBY.....	11
1.6 LITVÍNŮV A SOCIÁLNĚ VYLOUČENÉ OBLASTI.....	13
2. PRAKTICKÁ ČÁST.....	17
2.1 METODOLOGIE.....	17
2.1.1 Výzkumné otázky.....	18
2.1.2 Výběr respondentů.....	19
2.1.3 Etika.....	20
2.1.4 Sebereflexe.....	21
2.1.5 Medailonky respondentů.....	22
2.2 VÝZKUMNÁ ČÁST.....	23
2.2.1 Kategorie Konstrukce skupiny My/Oni.....	24
2.2.1.1 Vymezení se oproti romské menšině.....	24
2.2.1.2 Vymezení se oproti majoritní společnosti.....	26
2.2.1.3 Sebe-identifikace.....	28
2.2.1.4 Dílčí shrnutí.....	29
2.2.2 Kategorie Práce.....	30
2.2.2.1 Práce a ostatní Romové.....	30
2.2.2.2 Práce a sebe-vnímání.....	33
2.2.2.3 Práce jako prostředek k lepšímu životu.....	34
2.2.2.4 Dílčí shrnutí.....	36
2.2.3 Kategorie Oblast.....	37
2.2.3.1 Bydlení v Janově.....	37
2.2.3.2 Litvínov.....	39
2.2.3.3 Dílčí shrnutí.....	40
2.2.4 Kategorie Vnější vlivy.....	41
2.2.4.1 Kultura chudoby.....	41
2.2.4.2 Problémy s majoritní společností.....	42
2.2.4.3 Připsaná identita.....	44
2.2.4.4 Dílčí shrnutí.....	45

Úvod

Ve své bakalářské práci se zabývám problematikou související se začleňováním romské menšiny do většinové společnosti. Hlavní z cílů sociálních a politických snah o integraci Romů spočívá ve snaze o větší zaměstnanost v řadách romského obyvatelstva. Tato práce se -nikoli náhodně- územně zaměřuje na město Litvínov v severních Čechách, kde je romská komunita poměrně silně zastoupena a kde je nezaměstnanost mezi Romy velice vysoká. Město Litvínov má nejvyšší míru nezaměstnanosti v celých severních Čechách. Jsou zde tři sociálně vyloučené lokality, obývané především romským obyvatelstvem – sídliště Janov, Ubytovna UNO a Ubytovna u Bílého sloupu. Projekt nazvaný "Interaktivní mapa sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit v České republice", který byl vytvořen na popud Ministerstva práce a sociálních věcí, uvádí, že na Janovském sídlišti byla v roce 2015 přibližně 80% nezaměstnanost u romského obyvatelstva, u obou ubytoven je potom nezaměstnanost romského obyvatelstva 100%, přičemž naprostá většina nezaměstnaných Romů je závislá na sociálních dávkách [Ministerstvo práce a sociálních věcí]. Občané Litvínova vnímají soužití s menšinami, vysokou nezaměstnanost a stav sídliště Janov jako nejpálčivější problémy v oblasti [Agentura pro sociální začleňování 2015: 10].

Práce si klade otázku, jakým způsobem Romové, kteří jsou dlouhodobě zaměstnáni, konstruují v této problematice oblasti svou identitu. Vycházím z předpokladu, že stálé zaměstnání je faktor, který dlouhodobě pracující Romy určitým způsobem vyděluje z většinové romské komunity v Litvínově a teoreticky je integruje do společnosti, zároveň však díky svojí očividné etnické příslušnosti nemusí „zapadat“ mezi majoritu, případně mohou být jejími příslušníky silně stigmatizováni. Tento předpoklad opírám na jedné straně o výše zmíněné statistiky romské nezaměstnanosti v Litvínově, které jednoznačně ukazují, že drtivá většina Romů v Litvínově nemá stálé zaměstnání, a na druhé straně o řadu výzkumů zabývajících se postavením romské menšiny v Česku, zejména pak o výzkum Renaty Weinerové Stereotypizace Romů v Ústeckém kraji, z něhož vychází více než jasně, že romská komunita je v severních Čechách vnímána ve velice nelichotivém světle [Weinerová 2014: 71-76].

K plnému pochopení problematiky je nutné popsat několik termínů, čemuž se budu věnovat v teoretické části své bakalářské práce. Pokusím se také přiblížit oblast města Litvínov a jeho specifika, společně s vyloučenými oblastmi. Vzhledem k tomu, že má práce se zaměřuje na konstrukci identity skupiny, seznamuje teoretická část bakalářské práce čtenáře také s výsledky vybraných předchozích výzkumů dotýkající se přístupu majoritní veřejnosti k romské etnické menšině.

Následující část bakalářské práce je ryze praktická a věnuji se zde mnou provedenému výzkumu, kde seznamuji čtenáře s využitou metodologií, zejména pak analýzou dat a výsledky výzkumu. V závěru pak uvádím odpovědi na výzkumné otázky, zhodnocuji limity a přínosy práce.

1. Teoretická část

1.1 Konstrukce identity

Pojem identita, který je ústředním prvkem mé práce, byl původně používán spíše v psychologii, kde odkazoval ke smyslu sebeuvědomění jedince, v poslední době však nabývá jeho využití na významu i v dalších společenských vědách, zejména pak v sociologii. Oproti nazírání identity jako součásti psychické struktury jedince dominuje zde představa osobní identity jako produktu interakce mezi jednotlivcem a společností. Jedná se o akt sociální interakce, která „umísťuje člověka do souřadnic sociálních vztahů, pozic a kulturních reprezentací, dává jeho jednání a osobnosti smysl, který je pro něj srozumitelný jako pro sociální bytost. Člověk se stává čitelným před druhými i před sebou samotným skrze identifikaci s představou (...) kterou sdílí s druhými lidmi.“[Madara in Kreisslová 2013: 21]

Formování osobní identity tedy nabývá svého charakteru právě kontaktem s lidmi, sociálními interakcemi a vztahy, které jsou dány soudobou sociální strukturou. Tento způsob formování identity podle Bergera a Luckmanna vysvětluje, proč je v sociálních vědách možné mluvit o mírně zavádějícím pojmu „kolektivní identita“. Přestože každé individuum má identitu jedinečnou, určité sociální struktury dávají vzniknout jistým typům identit, přičemž tyto specifické typy identit se promítají do těch individuálních a v každém jednotlivém případě jsou dobře pozorovatelné [Berger, Luckmann 1966: 170]. Typy identity jsou důležitým pojmem a Berger s Luckmannem definují rozdíl mezi nimi a identitou osobní následujícím způsobem: „Identita je jev, který je výslednicí dialektiky vztahu jedince a společnosti. Typy identit jsou však výhradně sociálními produkty a představují relativně stabilní prvky objektivní sociální reality.“[Berger a Luckmann 1966: 170 - 171]

Cristina Gavriluta se ve svém výzkumu zabývala konstrukcí identity v kontextu tradice a v kontextu modernity. Vychází z přesvědčení, že všechno, co je v daný okamžik moderní, se po určité době stává tradičním. Proto tvrdí, že tvorba tradiční i moderní identity může podléhat více shodným faktorům, než by se mohlo zdát. V koloběhu transformace moderního v tradiční podle Gavriluty můžeme nalézt několik konstantních typů identit, které mají určité rysy a vykazují určité rozdíly od ostatních

identit, které se v sociálním životě projevují. Jedním z nejsilnějších typů identit, reflektující tradiční identitu, jejíž silné vymezení umožňuje její přenášení i do identity modernity, je právě etnicita [Gavrilita 2015: 161-163]. Tento typ identity je tak silný, že přetrvává v čase. Znak etnicity můžeme v identitě konstantně pozorovat ve formách například uvědomění si odlišností mezi lidmi a pocitu sounáležitosti k určitým lidem, přiřazování se k vymezenému geografickému či biologickému prostoru, v projevování etnické hrdosti nebo v symbolické projevování své etnické příslušnosti skrze systémy návyků, rituálů, praktik a víry. Rozdílné chování mezi rozdílnými etniky může být často nepochopeno díky negativním stereotypům a může vést až k nežádoucím sociálním jevům [ibid.: 164 – 165].

1.1.1 Konstrukce etnické identity

Z hlediska konstrukce etnické identity je zajímavá také Jenkinsova teorie etnicity. Ta tvrdí, že k etnicitě jde přistupovat jako k sociální identitě, která je určovaná dvojím způsobem. První způsob je identita vnitřní, která je prožívána subjektivně a odkazuje k tomu, čím se člověk cítí být, a k sociálnímu zařazení, které mu dává životní smysl a místo. Druhý způsob utváření identity je definice zvnějšku, kdy vnější pozorovatel vymezí nějakou skupinu na základě určitého kritéria. Takto vytvořenou skupinu Jenkins nazývá sociální kategorie a může být vymezena na základě charakteristik, jako jsou gender, rasa, věk, a další. Sebeurčení je potom proces, který vzniká interakcí s druhými a neustálým bojem mezi identitou vnitřní a identitou vnější – skupinovou [Jenkins in Bittnerová et al. 2013: 25-26]. Skupinová identita je udržována platností vztahů uvnitř skupiny, ovšem sociální kategorie, na jejímž základě je tvořena, vychází ze sociální autority nebo moci, kterou vnější aktér vůči kategorizované skupině uplatňuje.

S Jenkinsonovou teorií etnicity pracuje i Anikó Hattos, která se ve svém výzkumu zabývá konstrukcí identity u Súdánských uprchlíků, v době výzkumu již dlouhodobě sídlících v Austrálii. Skupina Súdánských uprchlíků má v Austrálii tu nevýhodu, že díky barvě své kůže neodpovídá vzhledu většinové společnosti. Přestože Austrálie je známá jako země s občany multi-kulturního původu, kde imigranti jsou Australskými občany vnímáni jako sobě-rovní, uprchlíci s vysoce odlišnými fyzickými

rysy -jako je tmavá barva pokožky- jsou diskurzivně vnímáni jako cizinci a tato identita je jim připisována širokou společností [Hattos 2012: 47-53]. Súdánští Australané mají silnou etnickou hrdost, ale nechtějí být stále viděni jako outsideři. Snaží se o to, aby byli akceptováni jako Australané, k čemuž ovšem nedochází. „Tato omezující identifikace, které se jim dostává, a zároveň kterou pocítují, poskytuje důkaz o dvou rozporujících se aspektech kolektivity: kolektivní sebe-identifikace na jedné straně, na druhé straně externí kolektivní identifikace, kategorizována druhými.¹“ [Jenkins in Hattos 2012: 65]

1.1.2 Stigma

Zvláštní roli v konstrukci identity, zvláště když se potom jedná o etnickou identitu, hraje takzvané stigma. Tento řecký termín původně odkazoval k určitému tělesnému znaku, indikujícím neobvyklou nebo nežádoucí vlastnost jedince, kterému bylo záhodno se vyhýbat. Tento tělesný znak byl v minulosti po spáchání prohřešku většinou vpálen nebo vryt do těla. V dnešní době má termín původní význam, došlo pouze k posunu vnímání tělesného znaku. Díky určitým atributům je jedinci však stále na základě očekávání přisuzována řada jiných normativních vlastností. Atribut generující negativní očekávání je potom nazýván stigma, zejména pokud je jedinec na jeho základě hluboce společensky diskreditovaný [Goffman 2003:10].

Pokud je stigmatizovaný jedinec zároveň členem větší stigmatizované skupiny, je nucen oproti této skupině zaujmout nějaký postoj. „Protože si stigmatizovaný jedinec v naší společnosti osvojuje měřítko identity, jež na sebe vztahuje, aniž je schopen se jim přizpůsobit, nevyhne se pocitům jisté ambivalence ohledně svého já“ [ibid.: 124]. To se projevuje hlavně v kolísání ve sdružování s osobami se stejným, nebo podobným stigmatem jako konkrétní jedinec. Goffman uvádí případy, kdy lidé zaujímali ke stejně nebo hůře stigmatizovaným jedincům postoj nestigmatizované většiny, stejně jako opačné případy, kdy se méně stigmatizovaní lidé cítili ve více stigmatizované skupině soudružně [ibid.: 124-126]. Goffman tvrdí, že se dá předpokládat, že „čím užší bude spojení stigmatizovaného s normálními, tím více se bude sám vnímat nestigmaticky, ačkoli v některých kontextech tomu bude právě naopak“ [ibid.: 125].

1 Cit. v originálním znění: These contrasting identifications provide evidence for the two facets of collectivity in tension: collective self-identification on the one hand, and collective external identification (categorization by others) on the other hand.

Ilona Matysiak se zabývala tím, jaký má dopad etnická identita na životy různých generací Běloruských a Ukrajinských menšin v Polsku. Výzkum pracuje se stigmatem způsobem, jakým ho představil Goffman- jako atributem, který je nebo by mohl být, pro jedince silně diskreditující v daném sociálním kontextu. Polská majoritní společnost si vytvořila k jiným nacionálním a etnickým menšinám v Polsku vzájemný vztah plný nedůvěry a pocíťované nespravedlnosti, která vedla až k procesu stigmatizace menšin, kterým byly připisovány negativní, stereotypní charakteristiky [Matysiak 2014: 1001-1003]. Výsledky výzkumu prokázaly, že velká část účastníků výzkumu - zejména ze starších generací - se snažila svou etnickou příslušnost tajit, popřípadě její důležitost zmenšovat. Celkově však většina lidí vnímala svou etnicitu buď jako překážku stojící v cestě jejich cílům, nebo jako potenciální hrozbu, která by mohla negativně ovlivnit jejich život, kdyby vyšla najevo [ibid.: 1013].

1.2 Skupina MY a ONI

Jelikož se má práce zabývá potenciálně stigmatizovanými jedinci, kteří jsou na jedné straně považováni za integrované do majoritní společnosti a z druhé strany jsou příslušníky stigmatizovaného etnika, je nezbytné definovat, jak vzniká a čím se vyznačuje sociální skupina, do níž se jedinec zařazuje. Podle Zygmunta Baumana je pro lidi přirozené přiřazovat jiné lidi do různých kategorií. Dvě klíčové kategorie spočívají v pocitu duševní blízkosti a pocitu sounáležitosti, kterou jedinec pocíťuje k určitým lidem. Skupinu, ke které se jedinec přiřazuje, nazývá Bauman skupinou „my“. Vyznačuje se zejména tím, že jedinec se nějakým způsobem se skupinou identifikuje, vnímá členy skupiny jako subjekty podobné jemu, které mají své city a přání, je k nim schopný cítit empatii [Bauman 1996: 43]. „My“ znamená skupinu, k níž jedinec patří. Rozumí dění uvnitř skupiny a ví, jak si má ve skupině počínat a jak záležitosti interpretovat [ibid.: 44]. Tato skupina je podle Baumana přirozeným prostředím jedince, kde je rád a cítí se dobře. „Oni“ naopak představují skupinu, k níž jedinec nemůže, nebo nechce náležet. Jedinec nechápe chování uvnitř této skupiny, má jen vágní ponětí, jaké vztahy tam panují a jako celek se mu skupina zdá nevypočitatelná a mnohdy nahánějící strach. Čím vzdálenější jsou ostatní od daného jedince na kontinuu sociálních interakcí, tím všeobecnější a typizovanější je jeho povědomí o nich. Jedinec je navíc přesvědčen,

že oni jeho nedůvěru opětvují, stojí proti jeho zájmům a mnohdy se mu dokonce snaží uškodit [ibid.: 44-46].

Bauman nezapomíná upozornit na fakt, že obě skupiny odvozují své charakteristiky na základě antagonismu panujícího mezi skupinou „my“ a „oni“. Každý jedinec má navíc tendenci vymezovat svojí skupinu oproti druhé skupině na základě hodnotících protikladů – například „moje“ mírumilovná skupina versus „jejich“ agresivní, „moje“ zákony ctící skupina versus „jejich“ skupina kriminálních a tak dále [ibid.: 46]. Nepřátelství a nedůvěra vůči cizí skupině, většinou vnímané jako nutná obranná reakce na jednání druhé strany, vyústují v předsudek, tedy kategorické odmítnutí připustit, že by nepřítel mohl mít i dobré vlastnosti, což většinou souvisí se snahou zveličovat jeho negativní vlastnosti [ibid.: 51].

I Bittnerová v knize *Etnické komunity* upozorňuje na fakt, že většina problémů plynoucích ze soužití více etnických skupin pramení z rozdílného pojetí a hodnocení sebe sama jednou skupinou, a tím, jak tuto skupinu hodnotí skupina druhá. Jedná se tedy o konflikt mezi skupinou „my“ se skupinou „oni“. V případě Romů v Čechách se však podle Bittnerové Romové identifikují s majoritní představou o Cikánech jako o „špinavých, zaostalých, kriminálních“ [Bittnerová et al. 2013: 8]. Stereotyp Roma v české společnosti je podle ní ztělesněním konstantně selhávajícího jedince, což Bittnerová pojmenovala jako stav „symbolického nikoho“. Pro majoritu a minoritu má však tato stereotypizace zcela odlišné důsledky, a zatímco pro členy majoritní etnické společnosti je tato stereotypizace spíše hodnotící koncept, pro příslušníky romské menšiny se jedná o vrozenou predispozici. Bittnerová upozorňuje na to, že udržování těchto stereotypů se ve společnosti se stává prostředkem, jak udržet poměr vztahů ve společnosti a nerovnost v přístupu ke zdrojům, stejně jako upevňování nerovností. „Stereotyp Roma tedy není pouhý výsledek sociální kategorizace světa, ale je nástrojem legitimizace vlastní adekvátnosti jedinců.“ [Bittnerová et al. 2013: 8]

1.3 Romská menšina v Česku

Přestože přesné údaje o početním stavu Romů v České Republice neexistují a jednotlivé údaje se pohybují spíše ve sféře odhadů, z nichž ty nejkvalifikovanější uvádějí zhruba 250 tisíc Romů na území ČR, všechny se shodují v tom, že Romové v České republice představují nejpočetněji zastoupenou etnickou menšinu. Ústecký kraj zase dlouhodobě představuje oblast v České republice, kde je tato menšina zastoupena nejsilněji [Vláda ČR 2014]. Tento faktor, společně s faktem, že v severních Čechách je vysoká nezaměstnanost, vede k poměrně silným proti-romským náladám ve společnosti.

Agentura STEM ve svém kvantitativním výzkumu z roku 2013 uvádí, že občané ČR ve 14 % pocítují k Romům odpor, ve 23 % se staví k Romům zcela odmítavě a ve 30 % mírně odmítavě. Pouze 4 % lidí vnímá Romy dobře nebo velmi dobře, zbytek k nim má vztah buď lhostejný, nebo stejný jako k jiným lidem [STEM 2013]. Nejhorší vztahy k Romům mají v rámci ČR potom občané Ústeckého kraje. 53 % obyvatel Ústeckého kraje přistupuje k Romům silně odmítavě nebo pocítuje odpor a 29 % mírně odmítavě. Pouhých 13 % lidí zde má k Romům dobrý nebo stejný vztah jako k ostatním a z 5 % jsou k nim lhostejní [STEM in Weinerová 2014: 24].

Výzkum stereotypizace Romů v Ústeckém kraji provedený v roce 2014 rovněž předkládá podobně neradostná čísla. 51 % lidí z Ústeckého kraje při dotazu, zda by jim vadilo mít za sousedy Romy, odpovědělo rezolutně ano. 28,3 % respondentů přiznalo, že by romské sousedy raději nemělo. Jako důvody respondenti odmítající Romy jako sousedy udávali obavu z nepořádku, hluku, strach z Romů, atp. Ještě razantnější anti-romské postoje se projevíly u respondentů při otázce, zda by vstoupili do manželství s osobou romského etnika. Pouhá 4 % respondentů odpovědělo kladně, 5 % respondentů se nevyjádřilo. Zbytek se k manželství s Romem stavěl odmítavě. Při položení dotazu znění: „Věříte na existenci typicky romských/cikánských vlastností?“ odpovědělo 92 % všech dotazovaných kladně. To samé procento respondentů přisuzovalo tyto vlastnosti 70 % - 100 % všech Romů žijících v ČR a tyto vlastnosti považovalo za rigidní a neměnné v čase. Při žádosti o vyjmenování těchto vlastností se v různých variantách vyskytovaly následující odpovědi: „lenost, hluchost, hovornost, vulgárnost, zbabělost,

nepřizpůsobivost, nechut' k práci, neupřímnost; namyšlenost, sobeckost, ulhanost, agresivita; neschopnost učit se a myslet do budoucna; 'vychcanost' a snaha žít z peněz jiných; 'lachtaní nemoc' - nepracují, lžou; nechut' pracovat a podřídit se okolí; hloupost, jednoduchost, chtivost, agresivita; vychytralost, znalost drog; podlost, záludnost, opovrhování rodinnými vazbami, zlodějna, špína; neustálý pocit křivdy, stěhovavost, lehký život; bezstarostnost, volnost, nedodržování zákonů, stěžování si na diskriminaci; zloději, rváči, parazitují na systému, nechtějí pracovat a chodit do školy; nebezpeční podvádí, nepracují, vychytralost ve smyslu označování se za oběti, zneužívání výrazu rasismu.“[Weinerová 2014: 46] Z výše zmíněných výzkumů vyplývá, že není neoprávněné říci, že romská menšina v Ústeckém kraji je společensky silně stigmatizována a většinovou společností odmítána.

Pokud jde o Litvínov samotný, v rámci dotazníkového šetření realizovaného v rámci tvorby Programu rozvoje města byly respondenty z řad obyvatel města jako nejpálčivější problémy kromě vysoké nezaměstnanosti definovány právě soužití s menšinami a stav Janova, který je jednou z vyloučených lokalit [Agentura pro sociální začleňování 2015: 10].

1.4 Sociální vyloučení

Jedním z důležitých termínů pro uchopení tématu mé bakalářské práce je termín sociální vyloučení. Sociálním vyloučením podle Agentury pro sociální začleňování trpí občané, kteří: „mají ztížený přístup k institucím a službám (tedy k institucionální pomoci), jsou vyloučeni ze společenských sítí a nemají dostatek vertikálních kontaktů mimo sociálně vyloučenou lokalitu.“ [Agentura pro sociální začleňování 2010: 6] Občané, kteří jsou sociálně vyloučeni, popřípadě jsou sociálním vyloučením ohroženi, se potýkají s ne jedním, ale povětšinou širokou škálou závažných problémů, které mohou postupně vést až k propadu jedince na takzvané sociální dno. Tyto problémy z velké části představují vážné životní komplikace, jako jsou například ztráta zaměstnání, platební neschopnost jedince, nemoc či problémy s bydlením. Jedinec se postupně dostává do takzvané pasti sociálního vyloučení, kdy přestává být zcela jisté, jaké problémy jsou důvodem a jaké následkem propadu na sociální dno. V této fázi je jedinec v zajetí začarovaného kruhu sociálního vyloučení, kdy se další a další problémy

na sebe kumulují a je nutná pomoc zvenku, aby se jedinec sociálnímu vyloučení vymanil [Agentura pro sociální začleňování 2010: 6].

Past sociálního vyloučení je tedy nekončící koloběh neustále se opakujících a hromadících se problémů. Chudoba a sociální vyloučení jedince či skupiny vedou k materiální i společenské deprivaci a k neschopnosti se podílet na společenském, ekonomickém, politickém a kulturním životě společnosti [Mack 2016]. S tím souvisí i následné vnitřní přizpůsobení se sociálně vyloučených jedinců se svou svízelnou situací. „Lidé žijící na okraji společnosti se přizpůsobují podmínkám sociálního vyloučení, a osvojují si specifické vzorce jednání, které jsou často v rozporu s hodnotami většinové společnosti.“ [Agentura pro sociální začleňování 2010: 6] Tyto návyky je nejenže ještě více sociálně izolují od majoritní společnosti, ale navíc znesnadňují prolomení pasti sociálního vyloučení.

Agentura pro sociální začleňování upozorňuje na specifickou roli, kterou hraje etnicita v oblasti sociálního vyloučení. Přestože ne všechny sociálně vyloučené osoby jsou nutně romského původu, je sociální vyloučení v České republice problémem z velké části etnizovaným. Etnická příslušnost (většinou romská) je totiž obvyklou příčinou negativního postoje většinové společnosti a částečné diskriminace, nejčastěji na trhu práce, ve vzdělávání a často i v bydlení [Agentura pro sociální začleňování 2010: 6].

Sociálně vyloučené lokality samotné, přestože zčásti existovaly už v minulém režimu, po roce 1989 zažívají rozmach. Jsou to nelukrativní oblasti, typické svou horší infrastrukturou, či zanedbanou zástavbou domů. V těchto lokalitách dochází ke koncentraci lidí s nízkými příjmy, často závislých na sociálních dávkách. V těchto oblastech nezdědka dochází k propojení nízkého sociálního statusu s etnicitou tamních obyvatel [Nekorjak 2011: 658].

1.5 Kultura chudoby

Sociologové, kteří se jako jedni z prvních zabývali kulturními vzorci u chudých lidí, vnímali kulturu chudoby jako reprodukcující samu sebe. Jeden z prominentních sociologů, Oscar Lewis, který popularizoval termín kultura chudoby v mainstreamové

sociologii, například tvrdil, že: přetrvávající chudoba vytváří soubor kulturních postojů, víry, hodnot a návyků a tato kultura chudoby má tendenci se v čase reprodukovat, i kdyby se změnily strukturální podmínky, které původně umožnily chudobu vyvolat.² [Lewis in Lamont 2010: 7] Toto pojetí kultury chudoby tedy bylo značně deterministické, kdy chudí lidé byli uvězněni ve víru vlastního dysfunkčního chování a návyků, které jim nedovolovaly chudobě uniknout. „Už chudé děti ve věku šesti, sedmi let mají zpravidla osvojeny základní hodnoty a postoje jejich subkultury, a nejsou psychicky připraveny využít výhod měnících se podmínek a vzrůstajících příležitostí.“³ [Lewis in Burgois 2001: 11940].

Lewisovo pojetí kultury chudoby bylo později značně kritizováno, a to hlavně kvůli „blame-the victim“ postoji, tedy obviňováním obětí, v tomto případě chudých lidí, že nejsou schopni změnit svoje životní podmínky na základě svých vlastních predispozic. Současná generace sociologů je v hodnocení kulturních vzorců u chudých lidí podstatně opatrnější. Nynější sociologický diskurz sice stále vyzdvihuje důležitost porozumění roli kultury při zkoumání chudoby, ale striktně se distancuje od „blame-the-victim“ přístupu a odmítá dogma, že kultura chudoby se nevyhnutelně šíří napříč generacemi. Jeden z hlavních důvodů, proč je žádoucí se kulturou v rámci výzkumů chudoby zabývat, je zlepšení porozumění tomu, jak se lidé s chudobou vyrovnávají, případně jak chudobě unikají.

Přestože mezi lidmi existují značné rozdíly mezi tím, které prostředky si zvolí ve snaze vyrovnat se s chudobou, současná sociologie identifikuje několik zásadních, mezi něž patří zejména: využití rodinných pout, výměna statků v rámci sítě přátel a známých, vyhledání pomoci u státu, obrácení se k soukromým organizacím, přesídlení [Lamont 2010: 9]. Prostředky, pomocí kterých lidé chudobě unikají, jsou snad ještě rozmanitější, než prostředky, které jim umožňují se s chudobou vyrovnat a autoři upozorňují na velmi podstatné rozdíly v chování a rozhodování u lidí, kteří žijí ve zdánlivě identických strukturálních podmínkách. Současná sociologie není dosud schopná přesně vysvětlit,

2 Cit. v originálním znění: „sustained poverty generated a set of cultural attitudes, beliefs, values, and practices, and that this culture of poverty would tend to perpetuate itself over time, even if the structural conditions that originally gave rise to it were to change.“

3 Cit. v originálním znění: ‘By the time slum children are age six or seven they have usually absorbed the basic values and attitudes of their subculture and are not psychologically geared to take full advantage of changing conditions or increased opportunities’

co přesně způsobuje tento rozdíl, jelikož různé teorie -například o nastavených „lepších“ či více žádoucích hodnotách mezi různými lidmi- byly postupně vyvráceny [Lanmont 2010: 9].

Barbara Cowardová, Joe Feagin a Allen Williams, tři američtí sociologové, zkoumali Lewisův koncept kultury chudoby na kvantitativních datech nashromážděných v nejmenovaném americkém městě. Autoři výzkumu porovnávali „chudé“ v kontrastu s „ne-chudými“ ve čtyřech dimenzích, a to: jedinec, rodina, povaha komunity, vztah komunity ke společnosti [Cowardová et al. 1973: 621- 623]. Porovnáváním těchto dimenzí s lidmi z chudých či ne-chudých poměrů autoři dochází k výsledkům, že Lewisova teorie kultury chudoby by vysvětlovala kulturní vzorce jen u necelé poloviny zkoumaných případů, zato se objevilo hned několik případů, které tuto teorii přímo vyvrací a většinu případů teorie kultury chudoby nevysvětluje úplně [Cowardová et al. 1973: 636].

Zastánci Lewisova pojetí kultury chudoby i jeho odpůrci se nicméně shodují v názoru, že zkoumat kulturu v kontextu chudoby je důležité. „Zatímco idea subkultury chudoby může být překroucena nebo ignorována, takováto přetvářka s sebou nese těžkou vědeckou cenu, jelikož čím více se vědci zbývající se chudobou vyhýbají přínosnému obsahu subkultury chudoby, tím více jsou nuceni omezovat vysvětlující rozsah své vlastní práce.“⁴ [Harvey 1996: 466]

1.6 Litvínov a sociálně vyloučené oblasti

Severní Čechy obecně jsou ze společenského hlediska specifickým a poměrně komplikovaným místem k životu. V porovnání se zbytkem republiky je tu nejvyšší míra nezaměstnanosti a zároveň nejnižší podíl osob s vysokoškolským vzděláním. Je zde velká koncentrace chemických, průmyslových a těžařských závodů, proto z hlediska přírodních podmínek není životní prostředí severních Čech ideální. Z pohledu bydlení tu

---

⁴ Cit. v originálním znění: While the subculture of poverty idea can be misrepresented and ignored, such dissembling carries with it a heavy scientific cost, for the more poverty researchers sidestep the subculture of poverty's positive content, the more they are forced to limit the explanatory range of their own work.

také nejvíce z celých Čech převládá bydlení panelákového/sídlištního typu na úkor bydlení v rodinných domech [Agentura pro sociální začleňování 2015: 1-3].

Litvínov leží v Ústeckém kraji, na úpatí Krušných hor, v blízkosti větších a známějších měst. Jeho poloha se nachází zhruba deset kilometrů od města Mostu, třicet od Teplic a padesát od Ústí nad Labem. Pro město je charakteristická velmi vysoká koncentrace chemického a těžebního průmyslu. Roku 1939 vznikl v těsné blízkosti Litvínova velký chemický závod, dnes nazývaný Chemopetrol, specializovaný hlavně na výrobu syntetického benzínu z uhlí. V blízkosti města také probíhá intenzivní těžba hnědého uhlí, dnes prováděná Mosteckou uhelnou společností. Přestože obě tyto aktivity přispěly v minulost k ekonomickému rozvoji města, vzrůstu pracovních míst a tím pádem i přílivu obyvatel, způsobily zároveň závažné zrušení krajiny. Od roku 1989, kdy došlo k útlumu těžby a chemického průmyslu, se Litvínov potýká s vysokou nezaměstnaností [Agentura pro sociální začleňování 2009: 4].

Je zde vysoká nezaměstnanost, Litvínov patří v Severočeském kraji mezi města nejvíce zasažená mírou nezaměstnaností, což jej řadí k městům s nejvyšší nezaměstnaností i v rámci celé České Republiky. Ke dni 30. 9. 2015 byla podle údajů MPSV míra nezaměstnanosti následující: Česká republika - 6 %, Ústecký kraj - 9,1 %, okres Most - 11,5 % , Litvínov - 12,9 % [ibid.: 11]. Problematické je i věkové složení občanů Litvínova. Nejpočetněji jsou zde zastoupeny skupiny lidí ve věku 50 – 59 let a 30 – 39 let. Naopak nejslaběji jsou početně zastoupeny děti do věku 4 let, jejichž počet nedosahuje ani dvou třetin počtu nejsilněji zastoupených skupin [ibid: 4].

V Litvínově jsou identifikovány tři oblasti, které splňují svou charakteristikou -konkrétně se jedná o sociální segregaci, dostupnost služeb a charakter svého osídlení- definici sociálně vyloučených oblastí. Jedná se o sídliště Janov a dvě městské ubytovny, ubytovnu UNO a ubytovnu U Bílého sloupu. Největší a nejhojněji osídlenou sociálně vyloučenou oblastí je v tomto případě sídliště Janov, přičemž obě ubytovny plní ve velké míře funkci „záchytných bodů“ pro rodiny vystěhované z Janova. Agentura pro sociální začleňování však nezapomíná zdůraznit, že naprostá většina lidí ubytovaných v městských ubytovnách má dlouhodobější či krátkodobější zkušenost s bydlením v Janově a v ubytovnách končí následkem neefektivního řešení situace na Janovském sídlišti. Panuje proto přesvědčení, že „primárním zdrojem problémů souvisejících se

sociálním vyloučením a místem, které sociální vyloučení primárně produkuje, je právě sídliště Janov. Situace na ubytovnách je do velké míry důsledkem dění na sídlišti Janov [ibid.: 5].

Ubytovna u Bílého Sloupu se nachází v těsné blízkosti centra města Litvínova, územně tedy neodpovídá prostorově vyloučené oblasti, přesto díky stigmatu obyvatel ubytovny pro sociálně slabé jsou lidé ze společenského života ve městě vyřazeni. Přestože však v obecném povědomí panuje náhled na Ubytovnu u Bílého sloupu jako na ubytovnu pro neplatiče, jsou zde i rodiny, které si o byt zde zažádaly z důvodu neschopnosti najít dostupné bydlení jinde ve městě. Většinu obyvatel zde tvoří mladé rodiny s dětmi, které Ubytovnu u Bílého sloupu nevnímají jako dočasné útočiště, ale žijí zde i několik let. Podmínky pro bydlení zde nejsou ideální, většina bloků ubytovny je tvořena jednotlivými místnostmi, kde rodiny žijí a následně sdílí společné sociální zařízení a kuchyni. Teplá voda je dostupná jen jednou týdně [ibid.: 5].

Ubytovna UNO svou pověstí ještě předchází ubytovnu U Bílého Sloupu. „O Ubytovně UNO se mezi zdejšími lidmi běžně mluví jako o „lágru“. V očích veřejnosti zde bydlí v lepším případě „neplatiči“, v horším „chudina“ či rovnou „chátra“ [ibid.: 6]. Jedná se o exemplární příklad sociálně vyloučené oblasti. Ubytovna UNO je mezi jinými vyloučena i svou polohou – nachází se zhruba 1,5 km od kraje města, poměrně daleko od hlavní silnice, a z Litvínova k ní vede chodník skrze zahrádkářskou oblast. Byty jsou většinou jednopokojové, nachází se zde však i vícepokojové, kde ale nutně nemusí bydlet jen jedna rodina. Sociální zařízení je sdílené v rámci jednoho patra. Obyvatelé této ubytovny jsou téměř bez výjimky lidé, kteří dluží městu desetitisícové sumy. Ubytovna i s vybavením je majetkem města a jedna místnost zde permanentně slouží městské policii jako ubytovna pro bezdomovce a narkomany [ibid.: 6].

Sídliště Janov je okrajovou částí města Litvínov, stavebně navazující na čtvrť Hamr. Jelikož okraje sídliště Janov jsou tvořeny zástavbou rodinných domů, je zde poměrně plynulý přechod rodinné zástavby sídliště Hamr a rodinné zástavby patřící k Janovu.

Rozšíření Janovského sídliště začalo v 70. letech, kdy se kvůli postupující těžbě v oblasti Litvínova likvidoval větší počet obcí a Janovské sídliště mělo řešit problém s

bydlením bývalých obyvatel zbořených obcí. Janov byl k Litvínovu připojen v roce 1986 a brzy poté začalo masivní stěhování litvínovských čekatelů na byt právě na toto sídliště. Bytová politika byla nastavena sociálně vstřícným způsobem, kdy lidé s větším počtem dětí a ze sociálně slabší rodiny dostávali byt na janovském sídlišti přednostně. Výsledkem je větší kumulace lidí ze sociálně slabších vrstev na jednom sídlišti [ibid.: 8].

Dnešní podoba sídliště Janov čítá 27 osmi podlažních panelových domů, s byty všech velikostí, od garsoniér až po byty 4 + 1. Toto jádro je obklopeno původní zástavbou rodinných domů [Agentura pro sociální začleňování 2009: 7]. „Město v těchto panelových domech na sídlišti Janov následkem kompletní privatizace zdejšího bytového fondu nevlastní žádné byty.“ [ibid.: 8]

„I vybavenost sídliště nahrává prohlubující se deprivaci Janova a vytváří prostředí pro sociální patologie nejrůznějšího druhu.“ [ibid.: 13] Je zde velká koncentrace hospod nejnižšího cenového typu, barů s hracími automaty a zastaváren. Ve všech výše zmíněných jsou běžně obsluhovány nezletilí pod 18 let. Také se zde nachází ulice, které jsou vyhlášenými lokalitami pro obchod s drogami. Na sídlišti jsou také na denním pořádku rvačky a hluk tvořený lidmi scházejícími se mezi paneláky. „Lze konstatovat, že sídliště, kde jsou na denním pořádku tyto jevy, se stává místem, kde se prakticky nedá normálně, tj. podle základních pravidel sousedského soužití, existovat.“ [ibid: 14]

V celé oblasti Litvínova je poměrně komplikované sehnat práci. Pokud se nabídky na zaměstnání pro takto disponované osoby objeví, většinou se jedná o zaměstnání krátkodobá, sezónní či jinak nestabilní. „V kombinaci s nízkou mzdou, která motivuje jen ty nejuvědomělejší, je zájem o tyto práce z řad nezaměstnaných minimální. Naprostá většina obyvatel se proto uchyluje k ilegálním zaměstnáním, tzv. brigádám načerno.“ [ibid.: 20]

2. Praktická část

V této části práce představím výzkumné otázky, metodu použitou pro výběr respondentů, metodu použitou pro analýzu dat a zhodnotím jejich nedostatky a přednosti. Také se zde zamyslím nad etickými otázkami výzkumu a pokusím se reflektovat svou pozici jako výzkumníka. Součástí kapitoly jsou také stručné medailonky respondentů a následná analýza rozhovorů společně se závěrem.

2.1 Metodologie

Pro kvalitativní výzkum se rozhodla z důvodu, že konkrétně mnou zkoumaná problematika není příliš prozkoumána a teoreticky ukotvena a v mé bakalářské práci mi jde hlavně o porozumění určitému problému. Ke zjištění odpovědí ke stanoveným výzkumným otázkám jsem použila metodu polostrukturovaných rozhovorů, kterou jsem zvolila kvůli tomu, že interview umožňuje porozumění zkušenosti jedince, o které v mém výzkumu jde především [Hendl 2005: 50]. Polostrukturovaný rozhovor navíc výzkumníkovi umožňuje držet se pro něj podstatných témat a neztratit se ve víru konverzace, zároveň však poskytuje respondentovi dost prostoru pro vyjádření [Bryman 2013: 12]. Provedla jsem rozhovory se šesti dlouhodobě zaměstnanými Romy z Litvínova, z nichž všichni měli alespoň krátkodobou zkušenost s bydlením v některé Litvínovské sociálně vyloučené oblasti, většinou se jednalo o sídliště Janov. Genderové složení dotazovaných bylo vyvážené, jednalo se o tři ženy a tři muže. Věk účastníků výzkumu se pohyboval mezi 20–40 lety. Ke snížení množství dotazovaných oproti původně plánovaným osmi došlo díky ne zcela očekávané náročnosti získávání vhodných respondentů. Rozhovory probíhaly v časovém rozpětí měsíců února až dubna roku 2016. Jelikož jsem zohledňovala preference dotazovaných na místo rozhovoru, rozhovory se odehrávaly v kavárnách, u respondentů doma, v restauraci a u mě doma.

Sběr dat pomocí polostrukturovaného rozhovoru bylo pro můj výzkum ideální, jelikož tato metoda dává dotazovanému poměrně velký prostor uplatnit vlastní zkušenosti a názory a zároveň ulehčuje analýzu sesbíraných dat a udržuje konkrétní zaměření rozhovoru [Bryman 2013: 11-13; Hendl 2005: 174].

Sebraná data jsem analyzovala metodou otevřeného kódování. „Kódování je proces, kde jsou data rozbita na jednotlivé komponenty a těmto komponentům je dána nálepka“⁵[Bryman 2013: 13]. Tato „nálepka“ je kód, tedy slovo či symbol, který přiřazujeme k úseku dat, abychom ho mohli charakterizovat [Hendl 2005: 228]. Charmaz doporučuje při kódování postupovat systematicky, a kódovat přepsaná data řádek po řádku. Výzkumník se tímto způsobem stává co možná nejvíce objektivní a vyhne se možnému vkládání svých emocí, předsudků, očekávání, či jiných zkreslujících emocí do kódování [Charmaz in Flick 2009: 316]. Výzkumník potom vyhledává shodné řady kódů, které se objevují napříč případy [Bryman 2013: 13].

Otevřené kódování v mém výzkumu probíhalo v několika fázích. Nejdříve jsem přidělila kódy významným větám v přepsaných rozhovorech. Nepostupovala jsem sice po řádcích, ale snažila jsem se být podrobná a kódovat téměř každou respondentovu větu. Pokud se ve výroku vyskytly podle mého názoru klíčové věci, dala jsem někdy i dva kódy k jedné větě. Potom jsem procházela data znovu a pokoušela se najít shodné kódy v rozhovorech a porovnat je. Následně jsem se snažila zařadit jednotlivé kódy pod obecnější kategorie. Ve výzkumu pak tyto kódy a kategorie používám k tomu, abych porovнала mezi sebou stejně zakódované úseky z jednotlivých výpovědí.

Ve svém výzkumu využiji i prvky pozorování, kterým se na relevantních místech snažím doplnit analýzu rozhovorů. Doufám, že vedlejší metoda pozorování obohatí můj výzkum o dimenzi, kterou by samotné rozhovory nemohly obsáhnout.

2.1.1 Výzkumné otázky

Práce si klade otázku, jakým způsobem Romové, kteří jsou dlouhodobě zaměstnaní, konstruují v problematické oblasti svou identitu. Konkrétní výzkumné otázky, na které bych svou práci ráda odpověděla, jsou následující:

- 1) Jak konstruují dlouhodobě pracující Romové v problémové oblasti svojí identitu?
- 2) Vymezuji se dlouhodobě pracující Romové oproti většinové společnosti? A pokud ano, jakým způsobem?

---

5 Cit. v originálním znění: „codins is a process whereby the data are broken down into their component parts and those parts are given labels.“

- 3) Vymezují se dlouhodobě pracující Romové oproti romské komunitě? A pokud ano, jakým způsobem?
- 4) Cítí dotazovaní nějaké zakotvení ke zkoumané oblasti?
- 5) Jakou roli hraje práce v konstrukci jejich identity?

2.1.2 Výběr respondentů

Pro výběr respondentů jsem použila kombinaci kritériálního vzorkování a metody sněhové koule. Kritériální vzorkování je po mě výhodné zejména díky tomu, že umožňuje výběr všech případů splňující daná kritéria [Hendl 2005: 154]. V případě mé práce tato kritéria byla následující: moji respondenti měli být a) příslušníci romského etnika b) obyvatelé Litvínova c) dlouhodobě zaměstnání – více než 1 rok. Přestože nikde není stanoveno, jak dlouhá musí být doba, po jejíž uplynutí se může člověk považovat za dlouhodobě zaměstnaného, určila jsem ji analogicky k dlouhodobé nezaměstnanosti. Ta je definována jako nezaměstnanost, která přesahuje dobu jednoho roku v kuse. Touto metodou se mi podařilo oslovit dvě ženy, z nichž jedna byla servírkou v restauraci, kterou jsem navštívila a druhá uklízečka bytu našich sousedů. Obě ženy jsem potkala spíše náhodou a po zjištění, zda odpovídají kritériím, jsem je úspěšně požádala o spolupráci na mém výzkumu.

Výběr zbytku respondentů proběhl pomocí metody sněhové koule. Díky dvěma respondentům, kteří jsou kolegové mojí mámy a která mi na ně dala kontakt, jsem získala další dva respondenty. Jelikož nikde neexistují seznamy dlouhodobě zaměstnaných Romů, minimálně ne takové, ke kterým bych měla přístup, byla pro mě metoda sněhové koule ideální. Přestože tato metoda bývá často kritizována za nereprezentativnost, neshledávám tuto nevýhodu jako nepřekonatelný problém, protože v mém výzkumu nejde ani tak o zobecnitelnost výsledků na celou cílovou populaci, jako spíše o hloubkové porozumění problému.

2.1.3 Etika

Co se týče etické stránky mého výzkumu, od všech respondentů jsem získala informovaný souhlas, který je v celém znění připojen v příloze bakalářské práce. Informovaný souhlas jsem napsala v souladu s požadavky kladenými na informované souhlasy v literatuře. Je zde respondentovi zdůrazněna svoboda odmítnutí, tedy fakt, že může kdykoliv ukončit svou účast na výzkumu, popřípadě má právo zažádat o to, abych jeho výpověď nezahrnula do výzkumu, a také ujištění o anonymitě a slib, že sebraná data budou nebo budou zneužita [Bryman 2013: 136; Hendl 2005: 155]. Všechny přísliby byly dodrženy, respondenti mají všichni změněná jména a jsou nepatrně pozměněné nebo vynechané některé údaje o jejich osobě, jak doporučuje Hendl, aby bylo co nejvíce ochráněno respondentovo soukromí, samozřejmě ale jen do té míry, aby nebyl sebemeně narušen nebo ohrožen výzkum samotný [Hendl 2005: 158].

Před začátkem rozhovoru byli respondenti seznámeni s tématem mé práce (i to je ostatně součástí informovaného souhlasu), avšak vzhledem k poměrně vysoké náročnosti tématu a tomu, že jsem nechtěla před rozhovorem toto téma moc rozebírat z důvodu možného zkreslení výpovědí, jsem respondenta ze začátku seznámila s tématem spíše obecně a dovysvětlila vše až po skončení rozhovoru. Měla bych však poznamenat, že mám pocit, že i přes mou snahu respondenta plně seznámit s tématem, nejsem si jistá, jestli jsem byla úspěšná., pravděpodobně hlavně díky poměrně velké teoretické náročnosti tématu.

V průběhu rozhovoru jsem se také snažila dodržovat emoční bezpečí respondentů a nezpůsobit jim žádnou újmu. Snaha nezpůsobit účastníkovi újmu se promítla i do rozhovorů, kdy jsem například vynechávala otázky, u kterých jsem měla pocit, že by respondenta mohly urazit, uvést do rozpaků, případně vyvolat jiné negativní emoce. Bryman upozorňuje i na to, že újmu by účastníkům mohlo způsobit i neopatrné nakládání se získanými daty [Bryman 2013: 118]. Proto přistupuji k rozhovorům jako přísně důvěrným a i v bakalářské práci s nimi nakládám krajně opatrným způsobem, kdy je v přílohové části přiložena jen část jednoho rozhovoru, na které bylo nezbytně nutné ukázat postup kódování.

2.1.4 Sebereflexe

Myslím si, že jedním z největších limitů mé práce je to, že jsem ne-Romka, což se samozřejmě do mého výzkumu mohlo promítnout. Od mládí žiji v severních Čechách, kde je mezi majoritou postoj k Romům převážně negativní, a přestože si o sobě nemyslím, že bych byla xenofobní, je samozřejmě možné, že jsem ovlivněna prostředím a do práce, zejména pak do rozhovorů s dotazovanými, jsem nevědomky promítla nějaký svůj předsudek. Fakt, že jsem ne-Romka se zcela jistě promítl i do rozhovorů s příslušníky romského etnika, je tedy možné, že se ke mně účastníci rozhovorů chovali ze začátku odtažitěji, což ovšem mohlo být způsobeno i tím, že jsem pro ně byla cizí osoba. V rámci co nejobjektivnější sebereflexe bych však chtěla poznamenat, že jsem měla pocit, že rozhovory proběhly v příjemné a přátelské atmosféře. Tento pocit podle mě sdíleli i moji dotazovaní, z nichž většina se mnou zůstává v kontaktu přes Facebook a občas mi napíšu.

Dalším problémem v mé práci je fakt, že několik respondentů pracuje ve stejné firmě, jako moje máma, která zde pracuje na poměrně vysoké pozici, přestože není přímou nadřízenou nikoho z mých respondentů. Všechny respondenty, zejména tedy mamky spolupracovníky, jsem v průběhu rozhovoru několikrát ujistila, že se nemusí bát, že by se jejich odpověď donesla ke komukoliv nepovolanému. Další moje nevýhoda jako výzkumníka je to, že jsem -hlavně při prvních rozhovorech- měla tendenci klást mírně návodné otázky. To se však postupně zlepšovalo.

Co si naopak myslím, že mi pomohlo, je fakt, že znám oblast Litvínova a také zde bydlím, proto jsme s dotazovanými měli dost společných témat propojených s lokalitou, jako například kam jsme chodili do školy a kde přesně bydlíme, což nám pomohlo překlenout počáteční rozpaky při seznamování.

2.1.5 Medailonky respondentů

Respondentka 1, délka rozhovoru 43 minut

Lenka je 39-letá matka dvou dětí, která pracuje třetím rokem u jisté firmy vyrábějící potahy do aut, sídlící v severních Čechách. V dětství bydlela s rodiči v Janově, v současné době bydlí v rodinném domku v opačné části Litvínova. Rozhovor probíhal u mě doma, kam si Lenka přivedla i svého staršího devatenáctiletého syna. Lenka byla přátelská a díky tomu, že jsme se letmo znaly již předtím, se mnou mluvila velice otevřeně.

Respondent 2, délka rozhovoru 48 minut

Borisovi je 24 let a od dokončení střední školy pracuje soustavně u firmy specializující se na montáže. Rozhovor probíhal v kavárně. Díky tomu, že jsme si byli věkově blízcí a podle Facebooku se ukázalo, že máme společné známé, nás rozhovor probíhal v hodně přátelském duchu. V dětství bydlel v Janově.

Respondentka 3, délka rozhovoru 36 minut + 8 minut

Servírka Radka, kterou jsem potkala v restauraci, kde podle svých slov pracuje už zhruba 4 roky. Byla moc milá a ochotně a otevřeně si se mnou povídala. Přestože jsem se nezeptala přímo na věk, byla zhruba stejně stará jako já a dobře jsme si rozuměly. Rozhovor se mnou dělala v pracovní době, kdy bylo v restauraci málo hostů, což vysvětluje to, že náš rozhovor byl po 36 minutách přerušen (Radka musela jít obsluhovat) a dokončen až po chvíli, kdy se restaurace opět vylidnila. Radka bydlela naprostou část svého života v Janově, odkud se odstěhovala teprve nedávno.

Respondent 4, délka rozhovoru 52 minut

Honza, pracující ve stejné firmě zabývající se chemií, jako moje mamka. Rozhovor probíhal u něj doma, kde byly v té době ještě Honzova přítelkyně a tříletá dcera. Při představování tématu mé práce se Honza zasmál a řekl, že je rád, že si někdo poslechne jeho názor, protože za Romy už spoustu let „bojuje“. Také mi sdělil, že celá jeho rodina se aktivně podílí na tvorbě serveru Romea.cz. Po skončení rozhovoru mi zapůjčil knihu Země Utrpení od Iana Hancocka, která popisuje romskou historii napříč historií. Honza s rodinou bydleli krátkodobě v Janově, přičemž Honza tam má stále velkou část rodiny, přestože jeho nejbližší rodina se odtamtud odstěhovala.

Respondent 5, rozhovor trval 1 hodinu 4 minuty

Ondra, kterému je 24 let, je dalším mamčíným kolegou z chemických závodů, kde pracuje druhým rokem. Od narození bydlel v Janově, odkud se přestěhoval před třemi lety.

Respondent 6, rozhovor trval 39 minut

Renata, pracující jako uklízečka, je očividně jen o několik málo let starší, než jsem já. Narodila se v Janově, kde i vyrostla, podle svých vlastních slov „v lepší části Janova, jak to hraničí s Hamrem“. V průběhu svého života však bydlela krátkodobě i v Ubytovně u Bílého sloupu. Přestože jsme si byly věkově poměrně blízké a Renata byla moc milá, hodnotím rozhovor s ní jako nejméně otevřený ze všech.

2.2 Výzkumná část

V analýze konstrukce identity vycházím především z teorie představené v první části práce, zejména konceptem identity tak, jak ji představili Berger s Luckmannem [1966], tedy jako specifickou entitu vznikající jako výsledek interakce jedince a společnosti. V souladu s touto definicí a Jenkinsovou teorií etnicity, která na etnicitu nahlíží jako na specifickou formu sociální identity tvořenou subjektivně prožívanou vnitřní identitou a široce-společensky připsanou skupinovou identitou, rozdělují analýzu rozhovorů na dvě základní části, kde se jednotlivě věnuji vnitřní a vnější identitě respondentů. V mé práci značnou část tvoří zaměření se na identitu vnitřní a druhá část na vnější vlivy, které ovlivňují identitu. Celé toto vymezení je však spíše orientační, jelikož obě kategorie spolu souvisí a ovlivňují se.

Přestože během rozhovorů s účastníky výzkumu vykryštovalo nespočet potenciálně zajímavých témat, v analýze se zaměřuji na ústřední části rozhovorů, které směřují k zodpovězení mých výzkumných otázek, a to zda se dlouhodobě pracující Romové vymezují nějakým způsobem proti své etnické skupině, popřípadě proti majoritní společnosti. Následně se zabývám tím, jakou roli hraje práce a dlouhodobé zaměstnání v konstrukci jejich identity. Závěr analýzy je věnován hlavní výzkumné otázce, a to jakým způsobem dlouhodobě pracující Romové konstruují svou identitu.

V analýze představím kódy z rozhovorů relevantní pro zodpovězení mých výzkumných otázek, přičemž na konci každé kategorie bude dílčí shrnutí výsledků.

2.2.1 Kategorie Konstrukce skupiny My/Oni

Dvě výzkumné otázky v mojí práci se zaměřují na to, zda se dotazovaní nějak vymezují oproti majoritní společnosti, popřípadě oproti romské menšině. V průběhu mého výzkumu se poměrně jasně vydělily dvě skupiny, z nichž se jedna identifikovala spíše s majoritním etnikem, zatímco druhá s romským etnikem a tyto skupiny se distancovaly od skupiny druhé. Proti „svojí“ skupině se respondenti nejenže neměli potřebu jakkoliv vymezit, nýbrž se k ní stavěli chápavě a soucitně, přičemž případné problémy v rámci své skupiny spíše zlehčovali. Kódy, které v této části používám, jsou následující: vymezení se oproti romské menšině, vymezení se oproti majoritní společnosti a sebe-identifikace.

2.2.1.1 Vymezení se oproti romské menšině

„Já mam manžela bílýho a žiju mezi bílejma a prostě... já jsem se vždycky snažila žít mezi bílejma a moc se s cikánama nevidat, i když jsem třeba z cikánský rodiny, jo?“ [Lenka]

Tato věta, kterou Lenka pronesla, vystihuje reakci části účastníků výzkumu na otázku, zda se stýkají s ostatními Romy, popřípadě jak často, která byla součástí mého návodu na rozhovor. Otázka byla pro můj výzkum velmi důležitá, protože odkrývala, jak moc se dotazovaný cítí být součástí romské komunity. U části dotazovaných byla viditelná cílená snaha obklopit se členy majoritní společnosti a naopak se distancovat od ostatních Romů a stýkat se s nimi pokud možno co nejméně. Zdůraznění faktu, že se respondent nestýká s dalšími Romy, se většinou promítalo do rozhovorů poměrně často. Například Boris mi hned zkraje našeho setkání, krátce po představení mého tématu, ještě před tím, než jsem začala nahrávat rozhovor na diktafon, řekl, že mi sice moc rád

pomůže, ale žádné Romy prakticky nezná a vidá se jen s „bílejma“. Toto tvrzení potom opakoval v nahrávaném rozhovoru několikrát, později třeba v rozhovoru uvedl:

„No, hele, já se s těma ostatníma (Romama) ani moc nestýkám popravdě.“ [Boris]

Stejně jako Boris, i Lenka v celém příběhu hovoru uvedla její vazbu na majoritní etnikum mnohokrát. Kromě výše zmíněného citátu ještě například:

„Já jsem prostě většinu svého života mezi bílejma, vlastně celej život“ (...) Olga: „A třeba nějaký kamarádi romský?“ Lenka: „Hele, ne, nic takovýho prostě, ani nechci, já fakt žiju mezi bílejma lima.“ [Lenka]

Lenka a Boris se současně s odmítnutím častého styku s Romy vymezili i proti představě romského partnera. Lenka v rozhovoru prohlašuje:

„Já jsem třeba vždycky chodila s bílejma. Já jsem nikdy s cikánem nechodila, jo. Takže já se snažila se obklopit hlavně bílejma lidma.“ [Lenka]

Stejný postoj můžeme pozorovat i u Borise: *„Já chodil vždycky jen s bílejma“*. Na můj dotaz, jestli by chodil s Romkou, kdyby měl příležitost, odpověděl:

„No, to je těžký takhle říct. Kdyby byla slušná a nemluvila jak... když to řeknu tak, jak to říkaj oni, jak degeš, a když by byla slušná, tak asi jo, no.“ Olga: „Jasně, no.“ Boris: „No, ale musela by mít prostě nějaký chování.“ [Boris]

Také u Radky bylo oddělení se od romské menšiny hodně znatelné:

„Já žádný ostatní Romy ani neznam skoro. Jakože samozřejmě, kromě naší rodiny, ale slečno, to je úplně jiný, víte. Naše rodina byla odjakživa slušná, ne jako ostatní. Kdybych přitáhla domu nějaký cikánský kamarády, tak by mě táta asi zmlátil (smích). Takže já se s nima fakt nebavim, a ani bych nechtěla.“ [Radka]

Z Radčiny výpovědi můžeme sledovat, že do určité míry je její nechuť stýkat se s jinými Romy vyvolaná rodinou. Oproti dvěma předchozím dotazovaným má Radka v současnosti romského přítele, který na ní čekal po dobu rozhovoru v restauraci, kde Radka pracuje a kde rozhovor probíhal. V reakci na její tvrzení, že by otec měl námitky proti romským kamarádům, mezi námi proběhl následující rozhovor:

Olga: „No a co tvuj táta teda říká na přítele?“ Radka: „Heled, on si zvykl. Tak on je Jarda (Radky přítel) fakt slušnej, jo. No a já sem chodila s cikánama i před tím, takže to jako pro naše nebyl takovej šok. Prostě když jsou slušný, tak to naši přežijou. Ale fakt musej bejt jako slušný prostě, né jako ostatní.“ [Radka]

Z výše zmíněných výroků Radky a Borise je možné zaregistrovat pro můj výzkum velice podstatnou kategorii „jinakosti“ ve smyslu psychického oddělení se od zbytku romské komunity. Účastníci výzkumu, kteří se distancovali od styku s jinými Romy, se proti jejich skupině vymezili i psychicky a v průběhu rozhovoru často opakovali, že jsou sice Romové, ale „jiní“, popřípadě že „nejsou jako ostatní“. Lenka třeba explicitně tvrdí:

„Já jsem byla vždycky jiná (oproti ostatním Romům). Vždycky, já jsem prostě fakt byla jiná“.

U Borise i Radky je tento motiv také dobře pozorovatelný:

*„(Já jsem) jinej, než ostatní, že jo. Já jsem vychovanej trošku jinak, že jo.“
Olga: „A jinej než ostatní, jako ve smyslu...?“ Boris: „Romové, že jo. Všichni Romové, co nechoděj do práce, berou všelijaký ty dávky, že jo, dělaj průsery, kradou.“ [Boris]*

„My jsme celá rodina prostě uplně někde jinde, jo (...) prostě my nejsme normální cikáni.“ [Radka]

2.2.1.2 Vymezení se oproti majoritní společnosti

U zbylých dotazovaných -Honza, Ondra, Renata- byla naopak patrná snaha se stýkat spíše s příslušníky romského etnika, odůvodněná tím, že se účastníci „necítí dobře“ s příslušníky majoritního etnika. Na stejnou otázku („stýkáte se často s dalšími Romy?“) odpověděli všichni tři kladně, například Honza:

„Jo, no, hodně, tak celá naše rodina, že jo. A taky kamarádi a tak.“ [Honza]

Tato odpověď se v téměř totožné formě vyskytovala u všech zbylých účastníků, kteří přiznávali poměrně velkou vazbu na ostatní Romy, zejména jako na rodinu a přátele. Všichni se navíc později v průběhu rozhovoru nějak vymezili oproti příslušníkům většinového etnika a to při různých příležitostech a opakovaně. Honza například tvrdí, že nevěří Čechům, protože jsou rasističtí:

„Víte co, Češi jsou takový rasisti, to tady prostě udělal ten komunismus, nebo tak, prostě že ty lidi nejsou zvyklý na jiný národnosti, protože se tady zavřely hranice na padesát let nebo na kolik... já se s nima prostě necejtim. Prostě všichni na vás koukaj rasisticky, fakt všichni. Všude, prostě. I u doktora a tak. Jakože i na místech, kde byste to nečekala, jako že tam ty lidi budou inteligentní a vzdělaný, tak tam taky.“ [Honza]

U Renaty a Ondry je zase podstatné to, že mají potřebu zdůraznit, že při kontaktu s lidmi ne-romského etnika nemají dobrý pocit. Oba dva se v podstatě shodují v tom, že při seznamování se s „bílejma lidma“, jak jim říkají, se cítí špatně, či nervózně, jako by k nim předem přistupovali s očekáváním nějakých problémů, což se jim při styku s jinými Romy přirozeně nestává. Proto raději vyhledávají kontakt s nimi.

Renata: „Víte třeba, co se mi stává, já prostě, když se seznamuju s bílejma lidma, tak prostě se tak nějak automaticky cejtim jakože nějak špatně, chápete, co myslím? Jakože ne, že by mě neměli rádi, nebo tak, jen prostě mam pocit že si říkaj: 'Ježiš, ona je cikánka, to zase bude něco'...jako nějaký problém nebo tak.“ Olga: „No a když se seznámíte s jinejma Romama, tak to teda takhle asi není, co?“ Renata: No právě že ne, no... Jakože nikdo nikoho nesoudí a tak. (...) Prostě se s bílejma moc nechci vídat a oni se moc nechtěj vídat se mnou, asi teda.“ [Renata]

Ondřej v podstatě tento názor s Renatou sdílí. Tvrdí, že přestože má pár „bílejch“ kamarádů, je mu příjemnější se vídat s jinými Romy, protože má pocit, že „bílý lidi“ mají tendenci k němu přistupovat s opovržením a v rozhovoru dodává:

„Mě jako nezajímaj (bílý lidi). Oni si prostě myslej, že jsou něco víc, jen proto, že jsou bílý. Tak prostě s tim at' jdou někam, že jo, já za nima dolezat nebudu, že bych

se jich nějak doprošoval, já o ně taky nemam zájem (směje se). Ale jako samozřejmě se najdou výjimky, ale prostě s většinou je to takhle. “[Ondřej]

Co se týče těchto respondentů, všichni uvedli, že se vidají s „bílejšíma lidma“ spíše jen z nutnosti. Na rozdíl od předchozích dotazovaných, Honza i Ondřej oba mají romskou partnerku. S Honzovou přítelkyní jsem se potkala, protože rozhovor probíhal u nich v bytě, kde ona v té době byla přítomna. Ondřej mi zase ukázal několik fotek jeho přítelkyně s jejich novorozenou holčičkou. Díky tomu, že jsme se během domlouvání rozhovorů a potom v průběhu rozhovoru do určité míry spřátelili, mám je oba dva na Facebooku. Oba velice často sdílí příspěvky serveru Romea.cz, a oba také poměrně často sdílí proti-romské příspěvky (například o zneužívání sociálních dávek mezi Romy) s komentářem, že se jedná o „hoax“, nebo-li lživou informaci. Honza je také členem romských dobrovolných hasičů, což jsem zjistila z diplomu, který mu visí v obýváku na zdi.

2.2.1.3 Sebe-identifikace

Dotazovaní se také více sebe-identifikovali se skupinou, ke které cítili sounáležitost. Lenka s Radkou třeba explicitně uvádějí, že se cítí jako „bílé ženy“.

„Hm, vnímám se takhlenc, no (jako bílý člověk). A třeba ty lidi, kde ted' pracuju, tak oni mě vnímaj stejně. Ted' teda, ale už mě takhle taky vnímaj. “[Lenka]

„Já sem si vždycky přišla víc jako bílá holka spíš... jakože jasně, jsem cikánka, ale není to na mě ani moc poznat, teda aspoň to mi říkají lidi. “[Radka]

U Radky by také bylo možné pozorovat snahu vypadat jako „bílý člověk“. Svoje přirozeně tmavé vlasy a obočí si barvila na blond a je pravda, že na první pohled jsem si nebyla jistá, zde jde nebo nejde o Romku.

Naproti tomu Renata, Honza a Ondra se identifikovali spíše s romskou etnickou identitou a mnohem víc zdůrazňovali řátelskost, se kterou k nim přistupuje širší společnost, přičemž Honza a Ondřej často opakují, že se nevnímají jako „Češi“.

„Já se ani necejtím jako Čech, jo, to je prostě realita, my když hrajeme hokej, tak já nefandím, já to prostě necejtím.“ [Honza]

2.2.1.4 Dílčí shrnutí

Klíčovým zjištěním této části výzkumu bylo, že se dotazovaní rozdělili na dva tábory, z nichž se jedna část dotazovaných zcela jasně vymezila proti romské komunitě a druhá část proti majoritě. Kromě výrazného motivu konstrukce skupiny my/oni, jak ji představil Bauman, si zde můžeme všimnout i promítnutí se Goffmanem představené teorie stigmatu (obě teorie jsou představeny v teoretické části bakalářské práce). Z rozhovorů jasně vyplývá, že alespoň část dotazovaných se cítí stigmatizována majoritní společností. Goffmanova teorie mimo jiné tvrdí to, že stigmatizovaní jedinci se mezi jinými, stejně stigmatizovanými někdy cítí soudružně a vyhledávají jejich společnost (v tomto případě to byli Romové, co vyhledávali jiné Romy), nebo naopak zaujmou k hůře stigmatizovaným jedincům stigmatický postoj většiny (v případě mého výzkumu to byli Romové, kteří přistupovali negativně k romské komunitě).

V této části výzkumu se tedy vydělila jedna skupina, která se stavěla odmítavě ke styku s dalšími Romy. Můžeme si také všimnout náznaků, jak tito respondenti konstruovali Romy jako skupinu „neslušných“ lidí, problematických, nepracujících, pobírajících sociální dávky, od kterých se výše zmínění informátoři zásadně liší, protože jsou slušní, pracující a umí se určitým způsobem chovat a vyjadřovat. Tito respondenti se distancují od udržování vztahů s romskou komunitou, z nichž někteří tento kontakt dokonce odmítají, například formou nepřijetí Roma jako potenciálního partnera. Navíc cíleně vyhledávají kontakt s lidmi majoritního etnika. Někteří dotazovaní z této skupiny také uvedli, že se cítí být více jako „bílý lidi“.

V kontrastu k této skupině, druhá skupina se stále aktivně stýká s dalšími Romy, vnímá se jako jejich součást, nijak se proti nim nevymezuje, ani nezdůrazňuje svoji „jinakost“. Naopak se tito dotazovaní stavějí skepticky k majoritní společnosti, kterou vnímají jako k nim nepřátelskou až rasistickou. Dotazovaní často zdůrazňovali, že se necítí jako Češi.

Jelikož se konstrukce skupiny my/oni prolínala celým výzkumem, bude se tato kategorie objevovat v dílčích zjištěních i u dalších kategorií.

2.2.2. Kategorie Práce

Jedna z mých výzkumných otázek zní, jak práce ovlivňuje konstrukci identity dlouhodobě pracujících Romů. Výzkum potvrdil můj předpoklad, že práce je jedním z hlavních prvků, který umožňuje dlouhodobě pracujícím Romům se oddělit od romské komunity. Kódy, které v této kategorii používám jsou: Práce a Romové, Práce jako prostředek k lepšímu životu a Práce a sebe-vnímání.

2.2.2.1 Práce a ostatní Romové

V rozhovorech bylo poměrně velkou součástí konstrukce identity vymezení, kterou cítili dlouhodobě pracující Romové oproti nepracujícím. V některých případech jsem se sice musela explicitně zeptat („Co si třeba myslíš o tom, že mezi Romama je větší nezaměstnanost? Proč si myslíš, že to tak je?“), abychom se k tématu dostali, ale u většiny rozhovorů toto téma vyplynulo na povrch samo od sebe. Pro mou práci je tato část velice důležitá, protože se zde opět ukazuje vztah mezi dlouhodobě pracujícími Romy a nepracujícími Romy a také způsob, jak dlouhodobě pracující Romové konstruují svoji identitu.

Informátoři, kteří byli od počátku více vymezení ve vztahu k romské komunitě, se v podstatě shodovali, že přes to, že Romové mají určité věci ztížené, je stále možné si najít práci a žít slušně, pokud se jedinec snaží a zásadní chybu hledali hlavně v Romech samotných a to, že oni mají dlouhodobě zaměstnání, vnímali jako svoji přednost oproti nim.

Lenka: „Myslím si, že prostě cigán, kterej... není vyučenej, není moc chytrej, neumí psát, neumí číst, tak stejně si myslím, že tu práci dokáže... si najít a udržet si jí.“

Olga: „Fakt?“

Lenka: „Jo. Já mám taky problémy. Jsem dyslektik, jo? Ale tu práci si vždycky najdu, Olčo. Vždycky jsem si jí našla. A to mě sere. Že prostě jiný cikáni tohleto neumějí. Jsou líný. Podle mě je to lenost. Nechtěj jít dál, nebo se mít líp.“ [Lenka]

V rozhovoru se tato věta u Lenky objevila několikrát v menších obměnách. Z toho, co zde Lenka říká, lze vyvodit, že nepracující Romy, i přes to, že mohou mít určité indispozice, vnímá jako líné a neochotné si najít dlouhodobé zaměstnání. V kontrastu k tomu staví samu sebe, která i přesto, že „není chytrá“ a má problémy s dyslexií, vždycky práci sežene, protože se snaží. Názor, že za větší nezaměstnanost u romského etnika může nedostatečná vůle a snaha si najít práci, sdílí i Boris a Radka:

„Takže já si myslím, že když oni budou chtít, tak že tu práci prostě najdou, jenže voni teda asi nechtěj. Tady, v Teplicích, v Bílině, všude prostě, nabíraj lidi. Nevyučení, za nějakou mzdu. A není to vysoký, ale práce to je. Takže prostě kdyby chtěli, tak si myslím, že tu práci můžou mít.“ [Boris]

„Víte co, já si myslím, že oni se spíš nesnažej, jo. Jakože se nemaj nějak dobře, ale proč by pracovali, že jo, když skoro za ty samý peníze můžou sedět doma... Ale to já bych nevydržela. Já bych nechtěla jen tak celej den sedět doma a nedělat nic, jako oni. A taky přeci jenom tou prací se dá vydělat víc a pak je to poznat. Prostě to je celkově o nich, že prostě nechtěj nic měnit.“ [Radka]

Všichni tito respondenti v rozhovorech uvedli, že považují vyšší nezaměstnanost mezi Romy za produkt lenosti a neochoty změnit se. V kontrastu k nim se staví Honza. Ondra a Renata staví k Romům více ochránářsky a přestože se někteří z nich s předchozími informátory částečně shodují v názoru, že určitá část Romů svoji situaci měnit nechce, spíše viní sociální systém, případně se staví proti médiím a nezaměstnanost mezi Romy hodnotí hlavně jako zmedializovanou lež, která nezohledňuje fakt, že mnoho Romů pracuje takzvaně „načerno“. Také připisují větší váhu překážkám, které se Romům staví do cesty, například že pro Romy je těžší sehnat zaměstnání, protože jsou diskriminováni.

„Když ted'ka někam pojedete a uvidíte, že někdo maká u silnice, tak prostě většina z nich budou tyhle černý huby prostě, dělaj všude cikáni, jenom dělaj načerno,

dělaj práce, který ... jakoby jim byly daný, nebo nám, prostě kopáčský práce, zedničiny, to je většinou melouchová práce, která se nedělá na smlouvu a tak, no. Ale prostě fakt to není tak, že by cikáni nikde nemakali, jo. To je prostě všechno hoax, kterej sdílí nějaký blbečci na Facebooku a média to podporujou a tak se to šíří. “[Honza]

„Víte co, těm Romům z Janova a Chánova, těm prostě nikdo práci nedá. Fakt, a stačí jen říct, že jsou z Janova. Já jsem se jednou ucházel o práci a ten chlápek mi volá, a říká: 'A jste z Chánova?' a já říkám, že ne a on říká: 'To je dobře, ty my nebereme.' Prostě oni fakt chtěj pracovat, jo, oni Romové vůbec nejsou takový, jako se o nich mluví, to jsou všechno jen výmysly. Oni jsou prostě fakt čistotný třeba a taky z nich hodně pracuje, i když třeba jenom načerno. “[Ondřej]

„No ono je tohle těžký, jo, tady se fakt ta práce hledá špatně, když jste Rom. A navíc většina tam dělá načerno, že jo. Tak to je jasný, že když se jim to víc vyplatí, tak proč by to nedělali, že jo. To je prostě chyba toho systému. Vemte si, když prostě musíte živit rodinu a máte šanci si vydělat načerno někde peníze, tak prostě kdo by toho nevyužil, že jo. Ale jak říkám, to je prostě celý o tom systému. “[Renata]

Ondřej, Honza i Renata v rozhovoru tvrdí, že většina Romů je ve skutečnosti zaměstnaná, přestože „načerno“, zároveň se všichni shodují, že příčinou vyšší nezaměstnanosti mezi Romy je hlavně problém sehnat práci. Jádro problému tedy leží mimo romskou komunitu, ve většinové společnosti, která odmítá Romům dát práci. Tito respondenti zároveň tvrzení, že Romům nikdo nedá práci, dokládali na mnoha případech, například Ondřej:

„Moje sestra má vystudovanou vysokou školu zrovna v oboru, jako máte vy a má to prostě těžký, no, nabízej jí místa mimo její kvalifikaci, samý uklízečky a takový. Jak jsou tady ty místa na prevenci kriminality, dělaj to holky uplně.. nechápu, proč to dělaj.. přitom proč to nemůže dělat holka, jako Romka, jo, která i zná tu komunitu, je mezi nima, ví, jak s nim má mluvit, ale nikdo jí tu práci ani nenabídne, prostě, na tom pracáku jí to nikdo neřekne o tom a když se na to zeptá, tak oni: né, to už je zabraný. “[Ondřej]

Přestože podobnou zkušenost mají téměř všichni dotazovaní, a to ať už se jedná o zkušenost osobní, nebo zprostředkovanou od někoho ze známých, tato část respondentů mluvila o podobných situacích o poznání více, než předchozí, což mohlo být samozřejmě způsobeno tím, že znají více Romů a mají lepší přístup k podobným informacím. Jak už jsem však zmínila, tyto dotazovaní se shodli v názoru, že je pro Romy nesmírně těžké sehnat odpovídající práci a zdůrazňují, že dostat se na nějakou zaměstnaneckou pozici vyžaduje značnou dávku štěstí.

2.2.2.2 Práce a sebe-vnímání

Součástí mého rozhovoru byla i otázka, co přesně si respondent myslí, že je na něm jiného oproti ostatním Romům, co mu umožnilo sehnat si práci. Všichni respondenti bez výjimky se opět shodli na tom, že pro Roma, který chce získat práci a alespoň částečně se integrovat do většinové společnosti, je naprosto nezbytné vypadat slušně, čistě se oblékat a mluvit bez přízvuku. Tento prvek se objevuje ve všech rozhovorech. Co se týče tohoto faktoru, většinou ho respondenti přisuzují výchově a rodině. U části respondentů je však také patrné to, že zdůrazňují svou snahu, která i po několika neúspěších vyústila ve zdárné nalezení práce.

„Já mam prostě ten základ úplně jinej, jako tu výchovu a řeč a tak. Každěj neměl to štěstí a neměl moje rodiče, že dostal to, do toho života, co já. Jako přijít někam s cigánským přízvukem a žádat o práci, tak ji prostě nedostanete a když, tak jenom přes toho známýho.“ [Honza]

Tento Honzův citát vystihuje myšlenkové pochody valné většiny ostatních respondentů, jako například Lenky:

„Jako jak začneš mluvit, jak se vyjadřuješ, asi taky jak vypadáš, jestli seš prostě čistá a tak, tak na to taky hodně lidí dává, jo, teda jako bílý lidi na to dávaj hodně.“ [Lenka]

Všichni respondenti vnímají vystupování jako podstatné, pokud se Rom uchází o práci. Musí mít určité vyjadřování a vzhled, kterým „bílé lidi“ přikládají váhu. Většina

respondentů tuto dovednost připisuje výchově své rodiny, ale našly se i případy, které se stavějí negativně i vůči své rodině a zdůrazňují svůj podíl na tom, že si byly schopné najít a udržet práci. Jedná se o respondentky Renatu a Lenku. U obou žen, Renaty i Lenky, které se vymezovaly určitým způsobem i proti své rodině, byl velice patrný self-made postoj, který zaujímaly.

„Ale jinak ani ta agentura mi nepomohla, nikdo mi nepomohl, vyloženě prostě sama sobě jsem musela pomoci. (...) Fakt musíš všechno sama prostě. (...) Ale prostě lidi kolem sebe, který máš a myslíš si, že jsou to tvoji kamarádi, který ti pomůžou, tak ty ti prostě nepomůžou a musíš fakt sama. A musíš se prostě spolehnout sama na sebe.“ [Lenka]

„Tady v týhle situaci prostě nemůžete na nikoho spolíhat, to prostě buď to dáte vy, nebo prostě ne. Buď budete mít jinej život, nebo prostě se na to vykašlete a snažit se nebudete. Je to prostě o tom člověku, jo.“ [Renata]

2.2.2.3 Práce jako prostředek k lepšímu životu

V rozhovorech vyplynula důležitá dimenze dlouhodobého zaměstnání jako prostředku, který dotazovaným umožňoval lepší životní standard, alespoň v porovnání s částí romské komunity, se kterou se většina dotazovaných srovnává.

Lenka: „A nebydlím takhle, nežiju takhe (jako ostatní Romové). A teď mam všechno. Mam rodinněj dům, ktorej jsme si postavili, vzali jsme si na to prostě hypotéku s manželem, protože oba dva pracujeme. Já jsem vydělávala víc, než muj manžel dokonce, jo. A prostě to všechno, co teď mam, mam vydřený. Obyčejnou práci ve fabrice.“

Olga: „Jasně, no.“

Lenka: „A já jsem pyšná na sebe.“ [Lenka]

U Lenky hraje práce nejen roli prostředku, který jí umožňuje lepší životní úroveň v podobě rodinného domu (staví ho v kontrast k zanedbaným panelákům, ve kterých žijí ostatní Romové), ale také něco, co jí umožňuje být pyšná sama na sebe.

Zároveň opět můžeme pozorovat to, že Lenka se vnímá odlišně od ostatních Romů, ve smyslu, že nežije jako oni, protože žije „lépe“. Stejný postoj lze vyzorovat i u Radky:

„Já prostě nežiju tak, jak oni. Já mam prostě práci, mam byt, stálýho přítele, neplánuju si pořídít pět děcek. Já jsem prostě uplně jinde, než oni. A taky přeci jenom tou prací se dá vydělat víc a pak je to poznat.“ [Radka]

„Chtěl jsem auto. Viděl jsem kluka ze třídy, ten byl bohatej, jo, na učnáku a jeho táta vlastnil pneuservis, on si před školu jezdil v Bavoráku a jemu to dal táta, koupil, no, a já jsem věděl, že si na to musím sám vydělat.“ [Boris]

Po ukončení rozhovoru, jsem šla Borise doprovodit k jeho autu, kde mi sdělil, že v současné době má 3 auta a šetří si na BMW, což mu umožňuje právě jeho zaměstnání a to, že má stálý plat, což by si nemohl dovolit, kdyby byl jako ty „nemakačenka“ (Borisův slovník).

Pro tuto skupinu respondentů je charakteristické to, že vnímají práci jako prostředek, jak si splnit své materiální touhy, a skrze ně zdůraznit, že nežijí jako ostatní Romové, že žijí „jinak“. Renata a Honza, přestože taky zdůrazňují, že trvalé zaměstnání jim umožňuje mít se lépe z hlediska materiálního, se oproti romské komunitě výrazněji nevymezují, ani nemají potřebu zdůrazňovat, že žijí „lépe“ než oni.

„Víte co, já jsem rád za tu práci, že prostě můžu mít tenhle byt a tak. Fakt jsem za to vděčnej. Já jsem taky ze šesti dětí a prostě žili jsme z toho minima a fakt to není jednoduchý, ty lidi furt viděj jen ty sumy, ale ono fakt není...není jednoduchý uživit ty děti, jo. Ty cikáni, tím, že nikdy nedělali, nic nemaj, tak maj na všechno od státu nárok, to je prostě logický. Ale moc není vo co stát, životní minimum není o co stát, s třema tisícema prostě nevyžije, jo, moc lidí na měsíc. Je to prostě rozdíl, no, mít něco a nemít nic.“ [Honza]

„Já dělám uklízečku, to víte... a dostávám za to kolik... 8 tisíc měsíčně? To je jen o trochu víc, než kdybych byla na podpoře. Ale jako já se nestěžuju, jo, každá koruna se hodí, ale říkám, nemůžete se divit ostatním cikánům, že se na to s prominutím vyserou, když je to takhle placený.“ [Renata]

2.2.2.4 Dílčí shrnutí

Práce hraje v konstrukci identity mých respondentů poměrně důležitou roli. Opět se zde naskytuje dichotomie, kdy jedna skupina vnímá ostatní Romy jako nepracující, líné, a neochotné se změnit. Trvalé zaměstnání je jedna z hlavních věcí, co této skupině respondentů umožňuje se oproti těmto Romům vymezit a zdůraznit svoji „jinakost“.

Druhá skupina naopak popírá, že by byla mezi Romy velká nezaměstnanost, tvrdí, že se jedná jen o iluzi, kterou vytváří fakt, že většina Romů, přestože pracují, jsou zaměstnaní takzvaně „načerno“, tedy jsou oficiálně evidováni jako nepracující. Uváděnou vysokou nezaměstnanost mezi Romy svádí kromě jiného na štvavá média a šíření nepravdivých či nepřesných informací. Tato skupina vidí jako jednu z příčin, že mezi Romy je určitá nezaměstnanost – přestože ne tak velká, jak se tvrdí- hlavně ve faktu, že Romové jsou diskriminováni při hledání práce, a sehnat práci pro ně není otázkou snahy, ale spíše štěstí.

Jako podmínku pro získání práce a alespoň částečného přijetí mezi majoritní společnost všichni respondenti uvádí nutnost vypadat a vyjadřovat se slušně, stejně jako mluvit bez romského přízvuku. Získání této dovednosti většina dotazovaných připisuje výchově rodiny. Respondenti, kteří neměli pozitivní vztah ke své rodině, více zdůrazňovali, že pokud jde o hledání a získání práce, člověku nikdo nepomůže a musí se spolehnout výhradně sám na sebe.

Práce hraje pro mé informátory více rolí, přičemž nejvýraznější jsou dimenze práce jako prostředku pro získání peněz a materiálních statků, po nichž respondenti touží (auto, rodinný dům), a skrze něž se část informátorů dále definuje oproti romské komunitě. Práce také slouží jako přímý prostředek vydělení se od romské komunity co se životního stylu týče. Respondenti, kteří se identifikovali s romským etnikem, zdůrazňovali pouze práci v kontextu lepšího finančního zabezpečení.

2.2.3 Kategorie Oblast

Jelikož je můj výzkum specificky lokálně zakotven, do rozhovorů jsem zařadila i dotazy na to, jak respondent Litvínov vnímá, případně jaký má postoj k Janovu, kde bez výjimky všichni respondenti alespoň na krátký čas bydleli. Kódy v této kategorii jsou nazvány Bydlení v Janově a Litvínov.

2.2.3.1 Bydlení v Janově

Přestože jsem se snažila sehnat respondenty, kteří přímo bydlí v některé z vyloučených oblastí, bohužel se mi to nepodařilo, a většina z nich v době rozhovoru bydlela již jinde, přesto však mají všichni zkušenost alespoň s krátkodobým bydlením v sociálně vyloučené oblasti. Tento kód je pro mě důležitý z toho důvodu, že se v něm dotazovaní vztahují k dané lokalitě, která je charakteristická vysoce početným romským obyvatelstvem.

Lokalita Janova tvoří v mém výzkumu velice zajímavou část, protože všichni dotazovaní bez výjimky se k myšlence bydlení v Janově stavěli přinejmenším odtažitě, pokud ho rovnou nezavrhlí. Tuto část jsem se rozhodla dát do části s vnitřní identitou, protože se zde stále do jisté míry projevovává konstrukce skupiny my/oni.

Lenka: „Já nežiju mezi nima, já žiju tady, jako jinde, prostě ne u nich.(...)“

Olga: „Hele, Leni a ještě poslední otázka, tys mi říkala, že jste postavili rodinnej domek, to je v Janově, nebo kde? Furt tam bydlíte?“

Lenka: „V životě už ne. V životě bych tam nechtěla bydlet.“ [Lenka]

U Lenky je opět patrné výrazná snaha se oddělit od Romů - „Já nežiju mezi nima... prostě ne u nich“- která implikuje, že není ani tak podstatné místo bydlení, jako spíše to, že není blízko ostatním Romům. Lenka také, stejně jako Boris, naprosto odmítá myšlenku znovu bydlet v Janově. Boris, který v dětství taky žil v Janově, a před nedávnem se přestěhoval do jedné z „lepších“ Litvínovských čtvrtí Osady, se proti myšlence vrátit se zpět do Janova také postavil zcela jasně:

Boris: „To je slavný, že jo, Chánov, Janov, tyhle ty čtvrti, který jsou prostě proslavený tím, že jsou cikánský.“

Olga: „To jo no, a bydlel bys tam třeba někdy ještě?“

Boris: „Rozhodně ne, ani náhodou.“ [Boris]

Borisův názor, že Sídliště Janov a Chánov (sídliště ve městě Most, obývané hlavně Romy) je známé díky svému obyvatelstvu, sdílí i Radka:

„Ale vždyť Janov a Chánov, to je proslavený po celejch Čechách, že jo. To je prostě cikánov. (...) Čim dál od Janova, tim je to lepší. Tak vezměte si třeba Osadu, že jo, ta je uplně na druhým konci města a je to tady nejlepší čtvrť, prostě co nejdál od Janova. Tak samozřejmě jsme ten byt koupili tady, že jo, že tam bejt nechceme.“ [Radka]

Všichni tři výše zmínění dotazovaní, na otázku, jaké bylo bydlet v Janově, uvedli, že se tam skoro s nikým nestýkali a nemají přehled o životním stylu lidí, kteří tam žijí. Překvapivě ani Honza s Ondřejem, kteří tvrdili, že vyhledávají spíše romskou společnost, netoužili po bydlení v Janově, ovšem u nich se nejednalo o ten problém, že by nechtěli bydlet v „cikánské čtvrti“ jako třeba Boris, spíše zdůrazňovali zanedbanost, špínu a nepořádek, které na sídlišti panují:

„Bydlet tam v tý špíně, to bych nemoh jako. Jako já chápu ty lidi, že tam nechtěj bejt, jo. (...) Nebydlel bych tam. Jako fakt bych tam nebydlel. V nějakým normálním vchodě asi jo, ale jinak ne. Ale víte co, to je prostě problém města, že tam ty baráky nechává tak chátrat a je to tam prostě hnusný.“ [Honza]

„Hele, já bych tam bydlet nechtěl, protože je tam prostě špína a je to hnusný tam, jo.“ [Ondřej]

Tento kód opět odkryl poněkud odlišný přístup Romů k otázce bydlení v Janově. Přestože nikdo z respondentů nebyl nadšen představou bydlení v Janově, zatímco Lenka s Borisem a Radkou se stavěli odmítavě k Janovu spíše kvůli tomu, že jsou to „cikánské čtvrti“, Boris s Honzou naopak zdůrazňovali jako důvod k nepohodlnému životu spíše špínu a zanedbanost Janovského sídliště, Honza navíc vidí celý problém jako „problém města“, které neudržuje sídliště v odpovídajícím stavu.

2.2.3.2 Litvínov

Přestože několik respondentů si myslelo, že přístup majority k Romům se v Čechách nemění v závislosti na oblasti, a že stejná situace, jako je v Litvínově, by nastala kdekoli jinde, většina dotazovaných uváděla jiné zkušenosti. Kód jsem zařadila do výzkumu z toho důvodu, že můj výzkum je územně zakotven na území města Litvínov a jedna výzkumná otázka se zaměřuje na to, jak tuto problematickou oblast vnímají respondenti.

Boris například tvrdí, že v Praze se necítí stigmatizován tolik, jako v Litvínově, dokonce uvádí příklad, kdy mu kamarádka tvrdí, že být příslušníkem odlišného etnika je pozitivní, až dokonce předmětem obdivu.

„Jakože, jak jezdím do Prahy, pracovně, tak takový problémy jsem tam v životě neměl. Naopak, právě když jsem v Praze, tak... Já mam prostě kámošku a ona mi třeba říká, je to teda kvůli tomu, že jsem tmavší, než bych měl bejt, než jsou ostatní takhle... a ona mi říká, že je poctěna, že tam s ní jdu, protože černochoch v Praze, to tam znamená úplně něco jinýho, než tady u nás, že jo, na Severu.“ [Boris]

Většina účastníků výzkumu vnímá sever Čech také jako problematický z důvodu, že je tu silně početně zastoupena romská menšina:

„Já si myslím, že takhle hodně vyhrocený je to tady na Severu. Ten Litvínov a Most, to je prostě extrém. Možná ještě Ústí, já nevím.“ [Radka]

„Jako já mam svoje zkušenost s tím, že jinde je to lepší. Jižní Čechy, tam je to krásný. Praha taky, to je multikulturní město. Litvínov je extrém, že jo. Tady ty pochody nácků každou chvíli, navíc tady je těch Romů hodně, že jo... Tak je jasný, že to tady bude dramatický (smích). Jsme v podstatě v takovym centru dění.“ [Honza]

V podstatě se všichni respondenti se však obecně shodli na tom, že Čechy jsou pro ně jako pro Romy ne úplně příjemné a přátelsky nakloněné místo, s tím, že někteří

zvýrazňovali tento fakt v souvislosti se severními Čechama, kde je toto etnikum zastoupeno nejpočetněji. Většina respondentů také uvedla, že mají zkušenost s místy v Čechách, kde se necítí být stigmatizováni – nejčastěji uváděným místem byla Praha, ale byla jmenována i Morava, případně Jižní Čechy. Převážná většina respondentů se také shodovala v názoru, že v zahraničí se cítí méně stigmatizováni a emigraci se brání hlavně z praktických důvodů, jako třeba neznalost cizích jazyků, spíše než kvůli vztahu k Čechám nebo Litvínovu.

2.2.3.3 Dílčí shrnutí

Přestože někteří respondenti uváděli, že Litvínov pravděpodobně bude specifický počtem etnických problémů (například častými pochody neonacistů skrze město) a že severní Čechy jsou pro život pravděpodobně poněkud komplikovanějším místem, nemám pocit, že by pro dotazované konkrétně lokalita Litvínova hrála významnější roli. Dotazovaní, kteří uvedli, že v Litvínově pravděpodobně bude žít více problematické, vztahovali tuto tezi na celý sever Čech. Moje očekávání, že se respondenti nějak vztáhnou k oblasti výzkumu se tedy příliš nepotvrdila a oblast Litvínova se v očích mých respondentů příliš nelišila od jiných oblastí v severních Čechách, pro některé dokonce i celých Čechách, protože si nemysleli, že přístup k Romům se v Česku bude výrazně měnit v závislosti na území. Výrazná většina respondentů také hovořila o tom, že alespoň uvažovali o emigraci z Čech.

Poměrně výrazné odezvy se však dostalo otázce, zda by dotazovaný ještě někdy v životě byl ochotný bydlet v Janově. Přestože ani jeden z účastníků se k této představě nestavil nadšeně, opět se sem promítá podvojná konstrukce identity, kdy lidé, kteří se více identifikovali s majoritním etnikem, odmítali bydlet v Janově spíše kvůli tomu, že nechtěli bydlet mezi Romy, přičemž popisovali Janov jako „Cikánov“, kam by se už v životě nevrátili. Skupina, která se více identifikovala s Romy zase zdůrazňovala, že nechtějí bydlet v Janově spíše kvůli neutěšenému prostředí, než kvůli janovskému obyvatelstvu.

2.2.4 Kategorie Vnější vlivy

V této části se budu zabývat tím, jak respondenty ovlivňuje, jaký přístup k nim má majoritní společnost a jaké vnější vlivy utváří jejich identitu. Kódy, které sem spadají, jsou Kultura chudoby, Problémy s majoritní společností a Připsaná identita.

2.2.4.1 Kultura chudoby

Při popisu problémů s Romy většina respondentů ukazovala na určitou situaci, kterou jsem kódovala jako „kulturu chudoby“ a to z toho důvodu, že se do značné míry shodovala s teorií kultury chudoby tak, jak ji navrhl Lewis (blíže popsáno v teoretické části).

Většina respondentů vnímala jako jeden z hlavních problémů romské komunity, který přetrvává, kumulaci chudoby. Lewis o kultuře chudoby tvrdí, že je to chudoba, která generuje kulturu určitých návyků a postojů, které další chudobu ještě upevňují. Tyto návyky se navíc přenáší z generace na generaci, z rodičů na potomky, a proto je komplikované z bludného kruhu kultury chudoby jednou vystoupit. Velká část dotazovaných v hodnocení problémů Romů nejčastěji uvádí právě sociálně dysfunkční chování, které se na ně přeneslo výchovou a za které by tudíž neměli být viněni, jelikož se v jejich případě jedná spíše o smůlu.

„Zkuste si sama narodit se negramotným rodičům, pro který nemá význam škola, nebo být pro ty gádže takovej ten slušnej, tak vy jako dítě přece nemáte žádnou šanci se chytit toho správnýho směru. A z toho není prostě cesta ven.“ [Honza]

„Víte co, ty lidi některý nemaj prostě jinou možnost... to je prostě...když se narodíte chudejm rodičům, který nepracujou a žijou z ruky do huby, s prominutím. To je prostě, jako... když vás vychovaj vlci, tak se budete chovat jako vlk. A je prostě jasný, že když vyrostete v Janově v nějaký blbý rodině, tak nemáte moc šanci.“ [Radka]

„Když seš Rom, tak se k tobě všichni prostě chovaj hnusně, všichni ti lidi. To sem ti už říkal. Prostě sehnat práci je těžký, když seš z Janova, nebo Chánova, tak ti prostě nikdo práci nedá, že jo. Sehnat byt je těžký... Zvlášť když nemáš prachy tolik. A když je celá tvoje rodina nezaměstnaná a nemůžou ti ani nějak pomoci, protože oni ty

prachy prostě taky nemají, tak je pak prostě těžký s tím cokoliv udělat...Spíš teda nemožný si myslím... I když jo, znám pár lidí, ale těch je fakt málo.“ [Ondřej]

Všichni výše zmínění dotazovaní byli přesvědčeni, že z bludného kruhu chudoby se nedá vystoupit, a pokud ano, tak jen naprosto výjimečně. I ostatní informátoři, jako například Boris, hodně zdůrazňovali roli rodiny a prostředí, které jedince utváří, s tím, že vnímali prostředí jako něco, z čeho se člověk nemůže vymanit, nebo jen nesmírně těžce.

V kontrastu k tomu respondentky, které samy pochází z chudých rodin a musely se z chudobě samy vymanit, jsou přesvědčeny, že vše je otázkou dostatečné snahy.

Lenka: „Mojí rodiče byli bez práce, neměli jsme na elektriku, na vodu, byli jsme prostě bez toho, jo. My jsme fakt občas neměli, co jíst. A to mě podrželo a dalo mi tu sílu, abych chtěla prostě něco víc, že tady v tom já žít nechci, jo.“

Olga: „A kde se v tobě vzala taková ta touha, že chceš něco lepšího?“

Lenka: „Víš kdy? Já ti řeknu, kdy to bylo. Když jsem byla malá a koukala jsem na to, že máma prodává nábytek, jenom aby nám mohla koupit chleba. Protože táta byl bez práce a ona byla taky bez práce prostě.“ [Lenka]

Renata se v tomto názoru s Lenkou v podstatě shoduje. Navíc, jak bylo ukázáno již u předchozího kódu, obě zaujímaly silný self-made postoj. Lenka zde v úryvku rozhovoru dokonce tvrdí, že jí chudoba v dětství dala sílu k tomu, aby měla vyšší ambice a chtěla „něco lepšího“.

2.2.4.2 Problémy s majoritní společností

V rozhovorech jsme se nevyhnutelně dostávali také k situacím, které ukazovaly vztahy mezi většinou a menšinou a problémy, které s sebou toto soužití přináší. Přestože respondenti na přímou otázku, zda se setkávají často s nějakou formou rasismu nebo xenofobie většinou odpověděli záporně, během rozhovorů se objevila témata, kde se ukázalo, že v určitých situacích byl dotazovaný ze strany příslušníka/příslušníků majoritního etnika silně stigmatizován.

Nejvýraznější reakci jsem pozorovala nejspíš ze strany Honzy, jediného, který odpověděl na otázku odpověděl pozitivně a řekl:

„No, když mi parta vyholenejch nácků říká, že mam jít do plynu, tak to je asi xenofobie, ne?“ [Honza]

Ale vzápětí dodal, že to je extrémní příklad a v běžném životě se i s těmito extrémny setkává hodně výjimečně. Na druhou stranu, Honza nezapomněl dodat, že podle jeho názoru je xenofobie v ČR nesmírně prodchnutá společností a dnešní forma rasismu a xenofobie, která je víc skrytá, je ještě nebezpečnější. S tvrzením, že je v Čechách velice rozšířený rasismus, souhlasí i Ondřej.

„Je to nebezpečnější, protože dřív, jak nebyli tak organizovaný a lítali po večerech po ulicích a mlátili lidi (neonacisti) a teď ve finále je mezi lidma... já bych to přirovnal k Německu před 2. světovou válkou, protože ten rasismus a antisemitismus, co tam byl, to vlastně schvalovali všichni. Podívejte se, co se odehrává teď, koukněte se na internet, jdete do hospody restaurace, jděte do hospody.“ [Honza]

„To je všechno o tom rasismu tady. Já si nemyslim, že je tady problém s Romama, jo. Tady je prostě problém s tím, že Češi jsou rasisti. Prostě jasně, že čas od času udělaj nějakej průser, ale to Češi taky udělaj. Prostě já třeba osobně jsem se s ničim xenofobnim nebo rasistickým neseťkal, kromě jako nějakých blbostí, že na vás někdo zakřičí „Cikáne!“, nebo tak, jo, ale tak to jsou spíš blbosti. Ale ten rasismus tady je prostě všude.“ [Ondřej]

I Boris, který řekl, že se s přímou xenofobií/rasismem nikdy neseťkal, uvádí tuto situaci ze svého života, kde se stal terčem diskriminace:

Boris: „Třeba... nechtěj mě pustit na diskotéku, jen kvůli tomu, že jsem černej, jo. (...) No, jako, na jednu stranu se jim nedivim, jo, oni kdysi tam ty Cikány pouštěli a jediný, co z toho byly rvačky, jo, byl tam bordel prostě a tak. Takže prostě na jednu stranu se jim nedivim, no, ale.... když tam přijde někdo, jako já, s holkama a klukama a jsem tam jedinej jakoby cigán mezi nima, tak si nemyslim, že maj úplně důvod mě tam

nepouštět, ještě ke všemu, když se nějak chovam, že jo, pozdravim, zaplatim, všechno, jak má bejt prostě.“

Olga: „Jasně, no.“

Boris: „Já jim zaplatim, prostě všechno tak, jak má bejt a i tak, prostě.. nepustěj.“

I přes to, že Boris naráží na tyto problémy a uvědomuje si, že je to kvůli jeho etnickému původu, stále má tendenci tyto situace do jisté míry omlouvat a říká, že na jednu stranu jsou to situace pochopitelné. Boris to odůvodňuje tím, že:

„Ty druhý (Romové) prostě dělaj takovou ostudu, že prostě... no, některý lidi prostě hází všechny do jednoho pytle, jo, takhle to řeknu, a u nás to je prostě menšina většina, no. Jo, že většina je prostě jiná, než by měli bejt, jo, tak prostě...“ [Boris]

V podstatě totožnou situaci popisuje i Radka, která se ve stejných klubech setkala s odepřením vstupu. I ona tvrdila, že si myslí, že je to do jisté míry pochopitelné, protože Romové často dělají na podobných akcích problémy.

2.2.4.3 Připsaná identita

Zvláště ta část Romů, která byla kritická k většinovému etniku, uváděla, že vnímá negativní, až vyloženě proti-romské postoje ve společnosti. Všichni tyto respondenti také často uváděli, že se necítí jako Češi. Důležitý motiv těchto sdělení tkví také v tom, že respondenti si uvědomují etnicky připsanou identitu – díky jejich vzhledu je široká společnost vnímá jako Romy, na základě čehož jim stigmaticky přisuzuje i další vlastnosti, převážně negativní, a tyto respondenti se cítí, že jsou vnímáni jako nevítaní cizinci, bez ohledu na to, co skutečně dělají nebo jak se chovají.

„Jakmile jste jednou Cikán, tak jste prostě automaticky ten špatnej, jo, prostě je jedno, jakej jste a co děláte, všichni na vás koukaj, jakože okrádáte stát a nemakáte a děláte bordel a jste prostě cizinec takovej v podstatě, nebo aspon mě to tak přijde... že se tak cejtím. A to prostě tady žiju odjakživa, i moje rodiče. A je jedno i to, že prostě pracuju a že se chovam slušně.“ [Renata]

Ondřej: „Já bych třeba hnedka odstěhoval, jakože kdybych tady neměl rodinu a přítelkyni a nebál se kvůli jazyku jinýmu, tak prostě bych se odstěhoval.“

Olga: „Jako emigroval?“

Ondřej: „Jo, přesně, já tady nemam žádný vazby, tady jsem prostě jen blbej Cigán, kdežto jinde bych se měl líp určitě. Tady je prostě uplně jedno, co děláš, jestli pracujete, nebo nepracujete, prostě furt budeš jenom Cigán.“ [Ondřej]

„Ale já jsem prostě černej, no, tak prostě, tak to nejsem Čech, jsem Cikán.“
[Honza]

2.2.4.4 Dílčí shrnutí

Protože sociologie vychází z konceptu identity jako složky osobnosti, které se utváří sociálními interakcemi, neboli je výsledkem vztahu jedince ke společnosti, jak ji popisují Berger a Luckmann [1966], do této kategorie byly zařazeny kódy, které odkazují k situacím a věcem, které jsou pro dotazované vnější, avšak i tak formují jejich identitu. Do této kategorie byly zařazeny kódy s názvy Kultura chudoby, Etnické problémy a Připsaná identita.

Respondenti měli sklon zmiňovat jako jádro problémů romské menšiny fakt, že v komunitě dochází ke generaci kultury chudoby, tedy návyků a postojů, které jsou v rozporu s obvyklými hodnotami a postoji většinové společnosti. Respondenti uváděli názor, že děti, které se jednou narodí do chudého prostředí, kde se v zásadě neuznávají většinové společenské hodnoty, mají ztížený nebo v podstatě znemožněný vstup do většinové společnosti. Mezi respondenty se mírně lišilo hodnocení situace jedince, který v takovémto prostředí vyrůstal. Zatímco někteří respondenti hodnotili únik kultury chudoby jako téměř nemožný, respondenti, kteří sami pocházeli z velmi chudých poměrů, zdůrazňovali, že vymanit se takovému prostředí je možné, pokud se jedinec dostatečně snaží.

Všichni respondenti se v průběhu života alespoň jednou ocitli v situaci, ve které byli stigmatizováni nebo dokonce rasisticky napadnutí. Co se opět liší, je hodnocení problémů mezi jednotlivými respondenty. Zatímco Romové, kteří se cítili býti součástí romské menšiny, veškeré takové situace ostře odsoudili a upozorňovali na velkou míru

rasismu v české společnosti, Romové, kteří se identifikovali spíše s majoritním etnikem, přestože si uvědomovali nespravedlnost situace, měli sklon xenofobní chování proti své osobě omlouvat s tvrzením, že celá situace vznikla kvůli tomu, že většina Romů se chová společensky nepřijatelně.

Zejména Romové, kteří zdůrazňovali velkou míru rasismu v Česku, také vnímali společnost připisanou identitu jako identitu Roma, který bez ohledu na to, co udělá, zůstává vnímán negativně jen na základě svého etnického původu.

Závěr

Hlavním cílem mé práce bylo zjistit, jak dlouhodobě pracující Romové v problémové oblasti konstruují svou identitu. V průběhu výzkumu jsem zjistila, že se zde poměrně jasně vytvořily dva způsoby konstrukce identity, přičemž jedna identita se konstruovala spíše jako romská a stavěla se odmítavě k majoritní společnosti, zatímco druhá téměř zcela přijala všechny hodnoty většinové společnosti a také se s ní identifikovala. Tato identifikace s jednou ze skupin se ukázala být jedním z nejvýraznějších prvků celého výzkumu.

Romové, kteří se cítili být součástí majoritní společnosti, se ostře vymezovali proti romské komunitě, jejichž skupinu v rozhovorech konstruovali jako problematickou a neslušnou, tvořenou línými, nepracujícími lidmi, a svojí identitu stavěli antagonisticky k nim. Vnímali se tedy jako „jiní“ Romové, kteří pracují, chovají se slušně a jsou celkově neproblematičtí. Pro tuto část respondentů tvořilo jejich dlouhodobé zaměstnání prostředek, jak se proti ostatním Romům ještě více vymezit, a to nejen z pozice pracujícího člověka, který byl schopen si najít a udržet zaměstnání, ale také z pozice bohatšího, který má více hmotných statků a „žije líp“. Zatímco proti romské komunitě se tato skupina vymezovala silně a byla zde viditelná snaha se s jinými Romy ani nevidat, příslušníci majoritní společnosti byli žádanými společníky a případné problémy vyvěrající z rozdílného etnického původu byly touto skupinou Romů částečně omlouvány.

Skupina dlouhodobě pracujících Romů, kteří se identifikují spíše s romským etnikem, konstruuje svou identitu jako identitu Romskou, přičemž díky rodinné výchově mají tito lidé předpoklady k tomu, aby mohli do jisté míry splynout s majoritou. O to se však tato skupina příliš nemá zájem, alespoň ne v osobním životě, jelikož vnímají většinovou společnost jako xenofobní a rasistickou a cítí se mezi nimi stigmatizovaně. Také tvrdí, že majorita jim bez ohledu na jejich skutečnou povahu nebo chování automaticky připisuje stereotypní romskou identitu. Právě toto je také důvod, proč se druhá skupina nesnaží o větší kontakt s majoritní společností a ta se stává spíše terčem kritiky. Naopak mají tito dotazovaní sklon být k Romům shovívaví, pokud dojde na problematiku týkající se romského etnika, jako je třeba vysoká nezaměstnanost, kterou tito hodnotí jako mediální lež či nepravdivé popsání reality. Za jeden z hlavních problémů považují mezi Romy rozšířenou kulturu chudoby, kdy se sociálně nefunkční návyky předávají z generace na generaci. Většina z respondentů zařazujících se do této skupiny byla také přesvědčená, že se kultuře chudoby nedá uniknout. Práci tato skupina vnímá spíše jako prostředek, který jim umožňuje vyšší životní standard, než že by práce tvořila způsob, jak uniknout stigma, popřípadě se vymezit oproti romské komunitě.

Co se týče lokality, někteří dotazovaní uváděli předpoklad, že v severních Čechách bude situace mezi Romy a majoritou poněkud vypjatější, než na jiných místech České Republiky. Hodně z nich uvádělo Prahu jako příklad místa, které je multikulturní a dotazovaní se tam necítí být tolik stigmatizováni na základě svého vzhledu. Samotný Litvínov však většina respondentů nepovažovala za místo, které by přispívalo k vyostřování vztahů mezi etnickými skupinami jedinečným způsobem. Vnímali ho nejčastěji jako součást severních Čech, kde bude všude situace spíše podobná. Někteří dotazovaní odmítli i tezi, že by celkově v České republice byla někde situace příznivější, než v Litvínově. Téměř všichni dotazovaní se však shodli, že situace je mnohem příznivější v zahraničí, kde si přijdou o poznání méně stigmatizovaně.

Všichni účastníci výzkumu se však ohradili při dotazu, zda by ještě někdy v životě bydleli na sídlišti Janov. Zatímco skupina více propojená s romským etnikem zdůrazňovala, že důvod jejich nechuti k bydlení v Janově je především zanedbaný vzhled sídliště, za což někteří vinili správu města Litvínova, skupina, která se od Romů distancovala, odmítala bydlet v Janově z důvodu, že se jedná o „cikánskou čtvrť“.

Přínos mé práce vidím hlavně v tom, že se podařilo blíže popsat skupinu Romů, na kterou se většina výzkumů zabývajících se romskou problematikou nezaměřuje. Podle mého názoru je však nezbytné se zabývat i těmito Romy, kteří by mohli být považováni za integrované, jelikož i oni naráží na stigmata majoritní společnosti a řeší problémy s tím související.

Limitem mé práce by mohlo být především velice specifické lokální zakotvení, vybrané možná příliš přísně. I když jsem na počátku výzkumu měla pocit, že Litvínov bude specifickou oblastí, například díky tomu, že je zde nejvyšší míra nezaměstnanosti v celých severních Čechách, v průběhu výzkumu jsem došla k názoru, že Litvínov se v rámci severních Čech o mnoho neliší.

Celkově jsem však přesvědčena, že můj výzkum přináší nové poznatky, které by mohly být využity, popřípadě prozkoumány podrobněji, v rámci výzkumů zaměřujících se na romskou minoritu. Nejzajímavějším tématem, které během výzkumu vyplynulo na povrch, a přímo láká k hlubšímu prozkoumání, je podle mého názoru kultura chudoby mezi romskou minoritou a s tím související role rodiny.

Použitá literatura

Agentura pro sociální začleňování. 2009. *Situační analýza sociálně vyloučených lokalit na území města Litvínov se zaměřením na sídliště Janov*. [online] [cit. 13. 4. 2016].

Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/dokumenty-pro-lokalitu-litvinov>.

Agentura pro sociální začleňování. 2010. *Příručka pro sociální začleňování*. [online] [cit. 13. 4. 2016]. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/co-je-socialni-vyloucení>.

Agentura pro sociální začleňování. 2015. Strategický plán sociálního začleňování Litvínov 2016-2018. [online] [cit. 13. 4. 2016]. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/dokumenty-pro-lokalitu-litvinov>.

Bauman, Z. 1996. *Myslet sociologicky*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Berger, P., Luckmann, T. 1966. *The Social Construction of Reality*. London: Penguin Books.

Bittnerová, D., (ed.). 2013. *Etnické komunity – Romové*. Praha: FHS UK.

Bourgois, P. 2001. Culture of Poverty. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* [online] [cit. 17. 4. 2016]. Dostupné z: <http://philippebourgois.net/Encyclopedia%20Culture%20of%20Poverty%202001.pdf>.

Bryman, A. 2013. *Social Research Methods*. UK: Oxford University Press.

Coward, B., (eds.). 1973. The Culture of Poverty Debate: Some Additional Data. *Social Problems* [online] 21(2) [cit. 17. 4. 2016]. Dostupné z: <http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1003&context=sociologyfacpub>.

Flick, U. 2009. *An Introduction to Qualitative Research*. London: Sage Publications

Gavriluta, C. 2015. Aspects of Social Identity and Limiting Appreciation of the Ethnic. *Scientific Annals of the Al. I. Cuza University* [online] 8(1) [cit. 17. 4. 2016]. Dostupné z: <http://web.b.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=d702ee18-1997-43a1-a7b2-cfeac9215d8c%40sessionmgr114&vid=1&hid=118>.

Goffman. 2003. *Stigma*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Harvey, D., Reed, M. 1996. The Culture of Poverty: An Ideological Analysis. *Sociological Perspectives* [online] 39(4) [cit. 17. 4. 2016]. Dostupné z: https://drive.google.com/a/fsv.cuni.cz/folderview?id=0BzVIxM-YcmutckM2UGI0ajNvNUE&usp=sharing_eid&ts=57036b77.

Hattos, Anikó. 2012. Where are you from? Identity Construction and Experiences of 'Othering' in the Narratives of Sudanese Refugee-background Australians. *Discourse* [online] 23(1) [cit. 17. 4. 2016]. Dostupné z: <http://das.sagepub.com.ezproxy.is.cuni.cz/content/23/1/47.full.pdf+html>.

Hendl, J. 2005. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

Kreisslová, S. 2013. *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.

Lamont, M. 2010. Reconsidering Culture and Poverty. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* [online] 6 [cit. 17. 4. 2016]. Dostupné z: https://drive.google.com/a/fsv.cuni.cz/folderview?id=0BzVIxM-YcmutckM2UGI0ajNvNUE&usp=sharing_eid&ts=57036b77.

Mack, J. 2016. Social Exclusion. Poverty and Social Exclusion [online] [cit. 12. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.poverty.ac.uk/definitions-poverty/social-exclusion>.

Matysiak, Ilona. 2014. Ethnic Identity as Stigma in Life Experiences of Different Generations: The Case of Belarusian and Ukrainian Minorities in Poland. *Nationalities Papers* [online] 42(6) [cit. 17. 4. 2016]. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/pdf/10.1080/00905992.2014.953465>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2015. Interaktivní mapa sociálně vyloučených nebo sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit v ČR. [online] [cit. 10. 04. 2016] Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/3052>.

Nekorjak, M. (eds.). 2011. Uváznutí v marginalitě: vzdělávací trh, romské školy a reprodukce sociálně prostorových nerovností. *Czech Sociological Review* [online] 47 (4) [cit. 16. 4. 2016]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/d5584d9fa64d97a2eb797f12e6897e3bbb28a041_Nekorjak%20soccas2011-4.pdf.

STEM. 2013. Otázka vztahu české veřejnosti k Romům. [online] [cit. 16. 4. 2016]. Dostupné z: <https://www.stem.cz/otazka-vztahu-ceske-verejnosti-k-romum>.

Úřad vlády ČR. (online) Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/zprava-o-stavu-romske-mensiny-za-rok-2014-136688>.

Vláda ČR. 2014. Zpráva o stavu romské menšiny v ČR. [cit. 10. 04. 2016]. [online]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Zprava-o-stavu-romske-mensiny-2014.pdf>.

Weinerová, R. 2014. *Romové a stereotypy, výzkum stereotypizace Romů v Ústeckém kraji*. Praha: Karolinum.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Informovaný souhlas

Příloha č. 2: Ukázka kódování rozhovoru

Přílohy

Příloha č. 1: Informovaný spohlas (přepis textu z informovaného souhlas)

Informovaný souhlas

Vážený účastníku výzkumu,

ráda bych Vám ještě jednou poděkovala za účast na mém výzkumu k bakalářské práci. Cílem výzkumu je více objasnit problematiku zaměstnanosti občanů města Litvínova a zjistit, jakým problémům v souvislosti s hledáním práce čelí.

Vaše spolupráce na výzkumu bude probíhat formou rozhovoru. Informace, které mi v rozhovoru poskytnete, jsou přísně důvěrné. Rozhovor s Vámi, který bude nahráván na dikrafon a následně přepsán, bude anonymizován a nahrávka rozhovoru ani její přepis nebudou využity k jiným, než studijním účelům. Přístup k mé bakalářské práci budou mít členové akademické obce Univerzity Karlovy.

Kdykoli během rozhovoru můžeme s dotazováním přestat, a na Vaši žádost může být dotazování kdykoli ukončeno. Pokud se rozhodnete, že nechcete, abych využila váš rozhovor se mnou ve své bakalářské práci, můžete mi to oznámit a bude vám vyhověno.

Děkuji vám za Vaši pomoc!

Podpis:

Kontakt na výzkumíka:

Olga Gonsiorová,

telefonní číslo: +420 724 227 985,

emailová adresa: oligonsiorova@seznam.cz

Příloha č. 2: Ukázka kódování

Poznámka: Rozhovory jsem si tiskla a kódování jsem prováděla na papír, takže tady jen na rozhovoru s Borisem ukážu postup mého kódování.

O: Jo, dobře. Heleď, a jak jsi říkal, že teďka budeš měnit práci, tak jak jsi jí sháněl?

B: Skrz lidi na stavbě, vlastně, *(kód Shánění práce)* my jsme subdodávka a my jsme vezli zboží jedny firmě a ta mě zavolala, jakože by si mě stáhla k sobě... No a vzhledem k tomu, že mi nabídli víc peněz, tak jsem nad tím zas tak moc nepřemejšlel prostě *(Kód Peníze a práce)*

O: Takže teda tuhle práci jsi sháněl přes ty lidi v bejvalý práci.

B: No, prostě, v týhle práci za mnou přišel majitel jiný firmy, jestli nechci dělat jinou práci za takovýhle prachy *(Kód Shánění práce)**(Kód Peníze a práce)*

O: Jo, že si prostě všimli že ti to jde, tak ti nabídli práci.

B: No.

O: Takže jsi prostě nikdy neměl problém s hledáním práce, že si v podstatě hnedka po škole nastoupil a...

B: Říkám, nikdy jsem nebyl ani na pracáku, nevím o tom nic, nějaká sociálka nebo tak, to mi nic neříká *(Kód Vždycky pracoval)*

O: V pohodě. Hele, a můžu se tě zeptat na to... když jsi začínal v tý práci, teda tu praxi, tak jaký to pro tebe bylo? Jako jak se k tobě třeba chovali lidi?

B: No, tak ze začátku to nebylo snadný, byl jsem prostě mladej kluk, mezi chlapama, takže mi dělali takový srandy jako... že mi třeba otočili šrouby na vrtačce. A jinak jako fakt v pohodě, viděli, že dělám, že se snažím, tak mě prostě brali takovýho, jakej jsem *(Kód Postoj lidí k respondentovi)*

O: Jo, tak to je super, že tam nebyl problém. A jak jsi říkal, že tě berou „takovýho, jakej seš“, tím myslíš..?

B: Jinej, než ostatní, že jo. Já jsem vychovanej trošku jinak, že jo. *(Kód Jinakost)*

O: A jinej než ostatní, jako ve smyslu..

R: Romové, že jo. Všichni Romové, co nechoděj do práce, berou všelijaký ty dávky, že jo, dělaj průsery, kradou. *(Kód Vymezení se oproti Romům)*

O: Jo, no.. Hele, já si jenom zkontroluju ten diktafon, jo, mně se zdá, že nějak blbne, tak jestli to fakt nahrávám.

B: Jo, jasně.

(kontrolovala jsem diktafon, dělám druhou nahrávku nahráváme pro jistotu i na Borisův mobil)

O: Jo, tak já se ještě jednou omlouvám za přerušeni a můžeme pokračovat. Takže ty jsi říkal, že seš jinej, než ostatní Romové, jako, že seš vychovanej a takhle.

B: No.

O: Hele, a máš pocit, že to musíš třeba nějak dokazovat těm lidem, třeba v práci?

B: Hele, ne, ani ne, v tý práci, tam už jsem osm let a ty lidi mě znaj už. *(Kód Postoj lidí k respondentovi)*

O: Aha

B: No a tam, kam chci jít teď kon, tak ty mě už znaj dva roky, protože už před dvouma rokama jsme pro ně dělali, takže ty už mě znaj taky, protože viděli, že pracuju už před těma dvouma rokama, že jo. *(Kód Postoj lidí k respondentovi)*